

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Κοινωνική Πολιτική: Πολιτικές για τη μετανάστευση, τις κοινωνικές διακρίσεις και την ιδιότητα του πολίτη

Το μεταναστευτικό ζήτημα και η άνοδος ακροδεξιάς στην Ελλάδα: Η περίπτωση της Χρυσής Αυγής

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ναστούλη Αγγελική

A.M. 3032201801418

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Απόστολος Καψάλης, Επιβλέπων

Εμμανουήλ Σπυριδάκης, Καθηγητής, Μέλος

Φωτεινή Γαζή, Αναπληρωματική Καθηγήτρια, Μέλος

Κόρινθος 2020

© Έτος : 2020

Αγγελική Ναστούλη

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

Η σελίδα του Copyright διασφαλίζει από μόνη της τα δικαιώματα σας σε περίπτωση

προσφυγής ή παράβασης, βάσει του Ν2121/93 (Φ.Ε.Κ. Α25).

Η χρήση κάθε υλικού με κατοχυρωμένα πνευματικά δικαιώματα (Copyright) στην εργασία σας προϋποθέτει γραπτή άδεια του ιδιοκτήτη των δικαιωμάτων.

Copyright © 2020 (Ναστούλη Αγγελική) Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η μεταπτυχιακή εργασία εξετάζει την σχέση μεταξύ ανόδου της ακροδεξιάς στην Ελλάδα και συγκεκριμένα του κόμματος της Χρυσής Αυγής και προσπαθεί να απαντήσει αν η άνοδος αυτού του κόμματος είναι απόρροια του μεταναστευτικού ζητήματος. Για την μελέτη του θέματος υιοθετήθηκε η βιβλιογραφική έρευνα και μελετήθηκαν βιβλία, άρθρα, μελέτες, στοιχεία ανηρημένα στο διαδίκτυο και πηγές από στατιστικές αρχές. Προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση μετανάστευσης και Χρυσής Αυγής η εργασία εξέτασε την ιδεολογία και τις θέσεις του κόμματος, από όπου έγινε αντιληπτό πως το ζήτημα της μετανάστευσης δεν έχει πρωταρχικό ρόλο στην ατζέντα του κόμματος. Στη συνέχεια εξετάστηκε ο ρητορικός λόγος του κόμματος σχετικά με την μετανάστευση, όπου έγινε εμφανές ότι η μετανάστευση παρουσιάζεται ως καταστρεπτική, καθώς αλλοιώνει το «ελληνικό αίμα» και θέτει σε κίνδυνο το ελληνικό έθνος. Έπειτα παρατέθηκε το προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής, όπου συμπεράθηκε ότι βασικό χαρακτηριστικό των ψηφοφόρων της αποτελεί το χαμηλό – μεσαίο μορφωτικό επίπεδο. Τέλος, εξετάστηκε ήταν οι παράγοντες που αύξησαν τα εκλογικά αποτελέσματα της Χρυσής Αυγής, μελετώντας ως πιθανούς παράγοντες το μεταναστευτικό ζήτημα, την ελληνική κρίση και την ιδεολογία. Η έρευνα ολοκληρώνεται με την εξαγωγή των συμπερασμάτων, όπου η ερευνήτρια εκθέτει όλα τα αναλυθέντα δεδομένα, ώστε να καταφέρει να απαντήσει στο αρχικό ερώτημα που είχε τεθεί. Σύμφωνα με την έρευνα και την ερευνήτρια το μεταναστευτικό ζήτημα φαίνεται να αποσυνδέεται από την άνοδο της Χρυσής Αυγής. Ακόμη κι αν είχε αποτελέσει αφορμή για ψήφο, δεν στάθηκε ως καταλυτικός παράγοντας της ανόδου. Αντιθέτως, η ιστορική και ιδεολογική συνέχεια της ακροδεξιάς σε συνάρτηση με την οικονομική, πολιτική και αξιακή κρίση που συντελέστηκε στην Ελλάδα από το 2010 κι έπειτα προσέφερε γόνιμο έδαφος για την άνοδο και την ανάπτυξη της Χρυσής Αυγής στην πολιτική σκηνή.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

Χρυσή Αυγή, μετανάστευση, αντιμεταναστευτικός λόγος, ψηφοφόροι, αίτια ανόδου

ABSTRACT

This thesis examines the relationship between the rise of the far right in Greece and specifically the Golden Dawn party and tries to answer if the rise of this party is a consequence of the immigration issue. For this research, the bibliographic research was adopted and books, articles, studies, data posted on the internet and sources from statistical authorities were studied. In order to investigate the relationship between immigration and Golden Dawn, the paper examined the party's ideology and positions, from which it was realized that the issue of immigration does not play a primary role in the party's agenda. Then the party's rhetorical speech on immigration was examined, where it became clear that immigration is presented as destructive for the "Greek blood" and endangers the Greek nation. Then the profile of the Golden Dawn voters was presented, where it was concluded that the main characteristic of its voters is the low - middle educational level. Finally, the factors that increased the Golden Dawn election results were examined, studying as possible factors the immigration issue, the Greek crisis and the ideology. The research concludes with the drawing of conclusions, where the researcher sets out all the analysed data, in order to be able to answer the original question that was asked. According to the researcher, the immigration issue seems to be disconnected from the rise of Golden Dawn. Even if it was a reason for voting, it did not stand as a catalyst for the rise. On the contrary, the historical and ideological continuity of the extreme right in relation to the crisis that took place in Greece from 2010 onwards provided fertile ground for the rise and development of the Golden Dawn in the political scene.

KEY – WORDS

Golden Dawn, immigration, anti-immigration discourse, voters, causes of rise

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγικά

1.1.Εισαγωγή

1.2.Μεθοδολογικό πλαίσιο

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο

2.1.Η διάκριση μετανάστη και πρόσφυγα: Η ελληνική περίπτωση

2.2.Οργανώσεις και κόμματα της ακροδεξιάς στην Ελλάδα: ιστορική αναδρομή

2.3. Χαρακτηριστικά θεσμικών παρεμβάσεων και παρεμβάσεων ομάδων πίεσης και συμφερόντων σχετικά με την ελληνική μεταναστευτική πολιτική

Κεφάλαιο 3: Η ιδεολογική και εκλογική ταυτότητα της Χρυσής Αυγής

3.1.Η πορεία και ο χαρακτήρας της Χρυσής Αυγής

3.1.1. Η ιδεολογία του κόμματος

3.1.2 Η εκλογική πορεία της Χρυσής Αυγής

3.2.Ο ρητορικός λόγος της Χρυσής Αυγής και το προφίλ του ψηφοφόρου της Χρυσής Αυγής

3.2.1. Ο ρητορικός λόγος της Χρυσής Αυγής ως προς το μεταναστευτικό ζήτημα

3.2.2. Η εκλογική Κοινωνιολογία της ακροδεξιάς ψήφου

3.2.3. Το προφίλ του ψηφοφόρου της Χρυσής Αυγής

3.3.Τα αίτια της ανόδου της Χρυσής Αυγής

3.3.1. Το μεταναστευτικό ζήτημα

3.3.2. Η ελληνική κρίση

3.3.3. Η ιδεολογία

3.4. Ανάλυση εκλογικών αποτελεσμάτων της Χρυσής Αυγής ανά εκλογική περιφέρεια

Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα

Βιβλιογραφία

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγικά

1.1.Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη παρατηρείται η αναζωπύρωση των ποσοστών των ακροδεξιών κομμάτων. Μεγάλα ποσοστά ακροδεξιών/ ναζιστικών κομμάτων έχουν καταγραφεί σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, σύμφωνα με τον Ψαρρά (2010) οι δράσεις των αντίστοιχων ευρωπαϊκών κομμάτων δεν μπορούν να συγκριθούν με το μέγεθος, την χαρακτήρα και την βία του κόμματος της Χρυσής Αυγής, το οποίο παρατηρήθηκε στην ελληνική πολιτική σκηνή.

Η Χρυσή Αυγή στις διπλές εκλογές του 2012 κατόρθωσε, έπειτα από χρόνια αφάνειας να εισέλθει στο κοινοβούλιο. Η αύξηση των εκλογικών ποσοστών της συνάδει με την κρίση που αντιμετωπίζει η χώρα, και κατά πολλούς αυτή οφείλεται μόνο σε αυτό το γεγονός. Ωστόσο, είναι μία υπεραπλούστευση να αποδίδεται η άνοδος και η εδραίωση της Χρυσής Αυγής μονοπλεύρως σε έναν παράγοντα.

Η ανάλυση της ανόδου αυτής χρήζει μίας πολυσύνθετης ματιάς στην ιστορία της ακροδεξιάς στην Ελλάδα, στις σταθερές που δομούν την ελληνική κοινωνία και φυσικά στον συνυπολογισμό της κρίσης.

Ακόμη κι αν εξεταστεί ο αντιμεταναστευτικός λόγος της Χρυσής Αυγής ως παράγοντας αύξησης των εκλογικών ποσοστών της, πρέπει να τονιστεί πως η παγίωση της αντιμεταναστευτικής ρητορικής στην Ελλάδα είχε συντελεστεί ήδη από τις εκάστοτε κυβερνήσεις ως προς τον τρόπο διαχείρισης του μεταναστευτικού ζητήματος, αλλά και από την αντιμεταναστευτική ατζέντα του Λαϊκού Ορθόδοξου Συναγερμού, η οποία κληροδοτήθηκε – αλλά δεν χρησιμοποιήθηκε στο έπακρον – από την Χρυσή Αυγή, έπειτα την εκλογική αποτυχία του πρώτου. Το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα αν και έγινε ιδιαίτερα αισθητό το 2015 με το ξέσπασμα της προσφυγικής κρίσης, δεν αποτελεί νέο φαινόμενο για την χώρα. Αντίθετα η Ελλάδα είναι μία χώρα που δέχεται μεταναστευτικά ρεύματα από τη δεκαετία του 1990.

Η Χρυσή Αυγή είναι ένα κόμμα που έδρασε σε συνθήκες επισφάλειας με την οικονομική κρίση να μαστίζει την κοινωνία και με μεγάλο αριθμό μικτών μεταναστευτικών ροών να καταφθάνει στην Ελλάδα. Όμως, η Χρυσή Αυγή εξαπέλυε

ρητορική μίσους για κάθε τι διαφορετικό, χωρίς στην ουσία να ενδιαφέρεται για το αν ο «άλλος» είναι μετανάστης ή κομμουνιστής ή γκέι. Αυτό συμβαίνει διότι και οι τρεις αυτές κατηγορίες για την Χρυσή Αυγή αποτελούν κίνδυνο για την ελληνική ταυτότητα. Η Χρυσή Αυγή επιζητά την συγκρότηση της φυλετικής εθνικής ταυτότητας και σύμφωνα με τα πρότυπα της ναζιστικής ιδεολογίας όσοι δεν ανήκουν στην άρια φυλή είναι «υπάνθρωποι» και «σκουπίδια».

Η παρούσα εργασία επιχειρεί να εξετάσει το φαινόμενο της Χρυσής Αυγής ερευνώντας την σχέση που υπάρχει μεταξύ του κόμματός της και του μεταναστευτικού ζητήματος. Στόχος της εργασίας είναι να καταδείξει σε ποιο βαθμό έχει επηρεάσει την άνοδο της Χρυσής Αυγής το μεταναστευτικό ζήτημα ή αν μέσω της έρευνας αποκλειστεί ότι η μετανάστευση στάθηκε ο καταλυτικός παράγοντας της ανόδου της Χρυσής Αυγής, θα διερευνηθεί ποιοι άλλοι παράγοντες συντέλεσαν σε αυτή την άνοδο.

Η παρούσα βιβλιογραφική έρευνα πραγματοποιείται σε μία ιδιαίτερα κρίσιμη περίοδο, καθώς βρίσκεται σε αναμονή η απόφαση του Εφετείου για την δίκη της Χρυσής Αυγής. Η έρευνα αυτή αποπειράται να συγκεντρώσει στοιχεία και να αποδείξει πως η άνοδος και η εδραίωση της Χρυσής Αυγής δεν απαντάται μέσω απλουστευτικών μονοδιάστατων θεωρήσεων. Η εργασία συγκεντρώνει και αναλύει τις θεωρίες και τις προσεγγίσεις που έχουν ήδη διατυπωθεί και σχετίζονται με την Χρυσή Αυγή, προκειμένου να καταλήξει σε συμπεράσματα σχετικά με την (από)σύνδεση της ανόδου της με το ζήτημα της *μετανάστευσης*.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας απαρτίζεται από την εισαγωγή και τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε στα πλαίσια της έρευνας. Για την ανάλυση της εργασίας υιοθετήθηκε η βιβλιογραφική έρευνα, καθώς και η παράθεση πηγών και στοιχείων από ιστοσελίδες, έχοντας ως στόχο τη διασφάλιση της εγκυρότητας, την αντικειμενικότερη προσέγγιση του ζητήματος και την απόπειρα διερεύνησης εις βάθος των ερευνητικών ερωτημάτων

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται ορισμοί και διακρίσεις σχετικά με τους όρους *μετανάστης*, *πρόσφυγας*, *αιτών άσυλο* και παρουσιάζεται η ελληνική ιδιομορφία ως προς την γενίκευση όλων των ανωτέρων υπό τον όρο *μετανάστης*. Επίσης παρατίθεται η ιστορική αναδρομή των ακροδεξιών κομμάτων/ οργανώσεων που έδρασαν στην

Ελλάδα από το 1930 κι έπειτα, προκειμένου να γίνει κατανοητή και η ανάδειξη της Χρυσής Αυγής, ως μέρος αυτού του ιδεολογικού χώρου. Στη συνέχεια, αναφέρονται τα χαρακτηριστικά των παρεμβάσεων των ομάδων πίεσης και συμφερόντων σχετικά με την *μετανάστευση* στην Ελλάδα, τα οποία χαρακτηρίζονται εν γένει από μία αδιαφορία προς το μεταναστευτικό ζήτημα τόσο από τα mainstream κόμματα, όσο κι από τα κινήματα και τις αντιδράσεις της Κοινωνίας των Πολιτών και τις χαμηλές πιέσεις των ακροδεξιών κομμάτων. Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να επεξηγηθεί πλήρως το θεωρητικό πλαίσιο που εμπερικλείει το φαινόμενο της μετανάστευσης, προκειμένου να είναι δυνατή μία εις βάθος κατανόηση του.

Στο τρίτο κεφάλαιο επεξηγούνται βάσει βιβλιογραφίας, αρθρογραφίας και πηγών ανηρημένων στο διαδίκτυο οι θεωρίες που έχουν σχηματιστεί σχετικά με: α) την πορεία της Χρυσής Αυγής και της ιδεολογίας που ασπάζεται, αναλύοντας τον χαρακτήρα του κόμματος βάσει των θέσεων της και επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στις θέσεις και πρακτικές επί του μεταναστευτικού ζητήματος β) τον ρητορικό λόγο της Χρυσής Αυγής, και το προφίλ των ψηφοφόρων που προσελκύει, προσπαθώντας να διερευνηθεί πως παρουσιάζεται το μεταναστευτικό ζήτημα και οι μετανάστες στον λόγο της και την απόπειρα συγκρότησης ενός ψυχο-κοινωνικοδημογραφικού προφίλ της εκλογικής βάσης της Χρυσής Αυγής και γ) τα αίτια που συντέλεσαν στην άνοδο της Χρυσής Αυγής, αναλύοντας τις τρεις επικρατέστερες εκδοχές που φαίνεται να αποτέλεσαν παράγοντα ανόδου, συγκεκριμένα η ανάλυση επικεντρώνεται στο μεταναστευτικό ζήτημα, στην ελληνική κρίση και στην ιδεολογία.

Τέλος, στο τέταρτο μέρος γίνεται μία απόπειρα συγκέντρωσης των επικρατουσών θεωριών και εξαγωγής συμπερασμάτων σχετικά με τα όσα καταγράφηκαν, απορρίπτοντας τη άποψη ότι η *μετανάστευση* αποτέλεσε τον καθοριστικό παράγοντα της ανόδου του κόμματος της Χρυσής Αυγής, το οποίο εκτόξευσε τα ποσοστά του το 2012 και καθιερώθηκε ως τρίτο κόμμα στις διπλές εκλογές του 2015.

2. Μεθοδολογικό πλαίσιο

Τα είδη της επιστημονικής έρευνας διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες: ποιοτική έρευνα, ποσοτική έρευνα και βιβλιογραφική έρευνα. Στην παρούσα εργασία υιοθετήθηκε η μέθοδος έρευνας μέσω βιβλιογραφίας.

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση (literature review) αποτελεί μία καταγραφή άρθρων, περιοδικών, βιβλίων, ερευνών, κυβερνητικών εγγράφων, η οποία περιγράφει την παρούσα κατάσταση βάσει των πληροφοριών που αυτά φέρουν. Αυτού του είδους η έρευνα θεωρείται χρήσιμη, διότι υποδεικνύει τις ελλείψεις που έχουν άλλες έρευνες που έχουν καταπιαστεί με το αντικείμενο και ανάγει την ανάγκη τους για περαιτέρω μελέτη.

Μια βιβλιογραφική έρευνα αποτελείται από τέσσερα διακριτά μέρη, τα οποία διακρίνονται ως εξής (Ινστιτούτο Πολιτισμού, Δημοκρατίας και Εκπαίδευσης, 2019) :

- Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή, όπου περιγράφεται ο σκοπός και το πλάνο της εργασίας και η μεθοδολογία που ακολουθείται καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας.
- Κεφάλαιο 2: Αποσαφήνιση όρων και θεωριών, οι οποίοι είναι αναγκαίοι για την κατανόηση της εργασίας.
- Κεφάλαιο 3: Ανασκόπηση των βασικών θεωριών και βιβλιογραφικών πηγών.
- Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα που προκύπτουν από την βιβλιογραφική ανασκόπηση καθώς και προτάσεις για την περαιτέρω μελέτη του θέματος.

Για να πραγματοποιηθεί η παρούσα έρευνα η αναζήτηση της βιβλιογραφίας διεκπεραιώθηκε κυρίως μέσω διαδικτύου και αναφοράς σε βιβλία που παρατίθενται στο τέλος της εργασίας. Αυτή η επιλογή απορρέει από τα μέτρα που έχουν εφαρμοστεί σχετικά με την αναχαίτιση του covid-19 και τη δυσκολία πρόσβασης σε βιβλιοθήκες πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

Η μεθοδολογία συγγραφής της βιβλιογραφικής έρευνας οφείλει να είναι συνοπτική ως προς την απόδοση των νοημάτων που βρίσκονται υπό εξέταση, να κατηγοριοποιεί τα βιβλιογραφικά δεδομένα, να Παρουσιάζει συγκριτικά τα δεδομένα, να καταλήγει σε κριτική αποτίμηση των δεδομένων και να συγκροτεί τα συναχθέντα δεδομένα σε ένα νέο ενιαίο κείμενο (Ινστιτούτο Πολιτισμού, Δημοκρατίας και Εκπαίδευσης, 2019).

Η συλλογιστική μέθοδος που ακολουθείται στη συνέχεια είναι η επαγωγική. Συγκεκριμένα για κάθε θεματική παρουσιάζονται οι διάφορες απόψεις που έχουν

διατυπωθεί για να εξαχθούν εν τέλει τα συμπεράσματα της έρευνας. Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε, καθώς η ερευνήτρια ήθελε να εξετάσει τις υπάρχουσες θεωρίες και να μην προκαταβάλλει τους αναγνώστες, έχοντας ως προτεραιότητα την αντικειμενικότητα της έρευνας.

Η παρούσα εργασία προκειμένου να διερευνήσει την σχέση του μεταναστευτικού και της ανόδου της Χρυσής Αυγής υπό το πρίσμα της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και των σχετικών ερευνών, θα αποπειραθεί να εμβαθύνει στα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

1. Κατά πόσο είναι αντιμεταναστευτικός ο λόγος της Χρυσής Αυγής.
2. Ποιοι αποτελούν την εκλογική βάση της Χρυσής Αυγής.
3. Ποια αίτια οδήγησαν στην αύξηση της εκλογικής απήχησης της Χρυσής Αυγής.
4. Ποια η σχέση μεταξύ Χρυσής Αυγής και μεταναστευτικού ζητήματος.

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικό πλαίσιο

2.1. Η διάκριση μετανάστη και πρόσφυγα: Η ελληνική περίπτωση

Η διάκριση των εννοιών *μετανάστη* και *πρόσφυγα* είναι θεμελιώδης, ειδικά σε επίπεδο πολιτικής, καθώς οι πρόσφυγες προστατεύονται από το διεθνές καθεστώς, το οποίο οι χώρες που έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση της Γενεύης και το Πρωτόκολλο της Νέας Υόρκης, οφείλουν να τα τηρούν σε συνδυασμό με την εθνική τους νομοθεσία. Αντίθετα, οι οδηγιές και οι συμβάσεις σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική διακρίνονται από μία χαλαρότητα ως προς την ενσωμάτωσή τους στην εκάστοτε χώρα, καθώς κάθε κυβέρνηση χαράζει την δική της πολιτική.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης (ΟΗΕ), *πρόσφυγας* θεωρείται «κάθε πρόσωπο το οποίο λόγω δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων βρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει την υπηκοότητα και δεν δύναται ή, λόγω του φόβου τούτου, δεν επιθυμεί να απολαύσει την προστασία της χώρας αυτής, ή εάν δεν έχει υπηκοότητα και βρίσκεται, συνεπεία τέτοιων γεγονότων, εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του δεν δύναται ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να

επιστρέψει σε αυτήν». Ο όρος πρόσφυγας, σύμφωνα και με τον Μεταναστευτικό Κώδικα (Ν. 4251/2014) συμπεριλαμβάνει τα πρόσωπα, πολίτες τρίτης χώρας ή ανιθαγενείς οι οποίοι συνεπεία γεγονότων και δικαιολογημένου φόβου διώξεως, βρίσκονται εκτός της χώρας της οποίας έχουν την υπηκοότητα. Οι αρχές που καθορίζουν την προστασία που πρέπει να απολαμβάνουν οι πρόσφυγες βάσει της Σύμβασης της Γενεύης εναπόκεινται στα άρθρα 31-33 κι αφορούν διατάξεις σχετικά με τη μη επιβολή ποινικών κυρώσεων λόγω παράνομης εισόδου και διαμονής, τη μη απέλαση (αρ. 32): και τη μη επαναπροώθηση (αρ. 33).

Άλλη μία κατηγορία που χρήζει ειδικής μνείας αποτελεί ο *αιτών άσυλο*¹, ο οποίος είναι ο άνθρωπος που έχει υποβάλει το αίτημα να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας, αλλά το αίτημά του δεν έχει αξιολογηθεί οριστικά. Ο όρος αναφέρεται στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την υποβολή του αιτήματος μέχρι την οριστική απόφαση και σε καμία περίπτωση δεν προδικάζει την έκβαση της απόφασης, καθώς ενδέχεται να μην αναγνωριστεί ως δικαιούχος διεθνούς προστασίας (Μανιαδάκη – Ναστούλη, 2018).

Τα μεταναστευτικά κύματα που καταφθάνουν στην Ελλάδα από το 2015 χαρακτηρίζονται ως μικτά, εκτός από πρόσφυγες περιλαμβάνουν και μετανάστες, δηλαδή ανθρώπους που εγκαταλείπουν την χώρα τους για αναζήτηση εργασίας και καλύτερης ζωής. Συχνά, μετανάστες, αιτούντες άσυλο, πρόσφυγες χρησιμοποιούν την ίδια διαδρομή για να εισέλθουν στη χώρα, καθιστώντας δύσκολο την κατάταξη τους σε κατηγορίες. Παρότι ο στόχος τους είναι κοινός, οι ανάγκες προστασίας των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο είναι διαφορετικές από αυτές των μεταναστών (Υπηρεσία Ασύλου).

Για τον όρο *μετανάστης* δεν υπάρχει επίσημος νομικός ορισμός, ωστόσο η θεμελιώδης διαφορά από τον *πρόσφυγα* συνίσταται στην αυτόβουλη απόφαση μετακίνησης σε άλλη χώρα και η επιστροφή στην χώρα προέλευσης χωρίς καμία δέσμευση. Ουσιαστικά, *μετανάστης* είναι ο άνθρωπος που εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής του προσβλέποντας σε καλύτερες συνθήκες εργασίας και γενικά διαβίωσης, στη χώρα τελικού προορισμού. Ωστόσο, τονίζεται από την Ύπατη

¹ Άρθρο 2, Σύμβαση της Γενεύης

Αρμοστέα του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες πως «ολοένα περισσότερο σήμερα οι λόγοι του ξεριζωμού είναι αναγκαστικοί, παρά αποτέλεσμα ελεύθερης επιλογής (ιδιαίτερα σε περιπτώσεις φυσικών ή περιβαλλοντικών καταστροφών ή απόλυτης φτώχειας), οι μετανάστες έχουν καταρχήν τη δυνατότητα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους όποτε το θελήσουν, σε αντίθεση με τους πρόσφυγες» (Υπατη Αρμοστέα για τους Πρόσφυγες, 2012).

Στην ελληνική περίπτωση οι όροι τείνουν να συγχέονται και φαίνεται ο όρος του *μετανάστη* να υπερτερεί έναντι αυτού του *πρόσφυγα*. Η ελληνική κυβέρνηση καταβάλλει μεγάλη προσπάθεια να μετατοπίσει τη συζήτηση ως προς το συμβολισμό της, υποστηρίζοντας πως ο κύριος όγκος των αφίξεων αφορά μετανάστες και όχι πρόσφυγες, απορρίπτοντας την αναγκαιότητα ανθρωπιστικής αρωγής και δομώντας την ρητορική της «παράνομης μετανάστευσης». Θεωρείται πως με αυτόν τον τρόπο θα είναι ευρύτερα αποδεκτή η νέα πιο σκληρή γραμμή, καθώς προβάλλεται ως γραμμή αντιμετώπισης της μετανάστευσης και όχι του προσφυγικού ζητήματος, αφήνοντας περιθώρια στην προβολή ακροδεξιών ιδεών και πρακτικών (Solomonmag, 2019).

Οι όροι *μετανάστευση*, *μετανάστης*, *λάθρομετανάστης* υπερτερούν στη δημόσια ατζέντα και οι όροι *πρόσφυγας* και *αιτών άσυλο*, συνήθως συγκαταλέγονται εκεί. Λαμβάνοντας αυτό ως δεδομένο η παρούσα εργασία θα κάνει ειδική μνεία αν υπάρχει διαχωρισμός των εννοιών κατά τη διάρκεια της ανάλυσης, διαφορετικά θα χρησιμοποιεί τις έννοιες *μετανάστης* και *“λάθρομετανάστης”* (ευρεία χρήση αυτού του όρου από την Χρυσή Αυγή), οι οποίες μπορεί να εμπερικλείουν όλες τις υπόλοιπες έννοιες.

2.2.Οργανώσεις και κόμματα της ακροδεξιάς στην Ελλάδα: ιστορική αναδρομή

Έπειτα από πολιτικές ζυμώσεις και μετασχηματισμούς εντός των διαφόρων κομματικών οικογενειών, εν έτει 2020 τα κόμματα που κυριαρχούν στην ελληνική πολιτική σκηνή είναι η Νέα Δημοκρατία, το Κίνημα Αλλαγής, ο Συνασπισμός της Ριζοσπαστικής Αριστεράς, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος, η Μέρα 25, η Ελληνική Λύση και η Χρυσή Αυγή. Τα έξι πρώτα είναι τα προσφάτως εκλεγμένα κόμματα που βρίσκονται εντός Κοινοβουλίου, ενώ η Χρυσή Αυγή αποτελεί ένα

κόμμα που απασχολεί τη κοινή γνώμη και τους πολιτικούς επιστήμονες, καθώς τα εκλογικά ποσοστά της αυξήθηκαν απότομα, αλλά μειώθηκαν τόσο απότομα, που από τρίτο κόμμα το 2015, τώρα έμεινε εκτός Βουλής.

Στην ελληνική κοινωνία ακραίες ιδεολογίες στα πρότυπα του χιτλερικού δόγματος με δράσεις έναντι των Εβραίων κάνουν την εμφάνισή τους από τη δεκαετία του 1930. Η Εθνική Ένωση Ελλάς (ΕΕΕ) έκαψε την εβραϊκή γειτονιά Καμπέλ στην Θεσσαλονίκη, το 1936 ο Ιωάννης Μεταξάς εγκαθίδρυσε δικτατορία με χαρακτηριστικά από τον ιταλικό φασισμό. Παράλληλα, ιδρύθηκε η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας με σκοπό την συστηματική προπαγάνδα των φασιστικών ιδεών στους μαθητές, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να συμμετέχουν σε αυτή (Υφαντής, 2014).

Κατά την διάρκεια της Κατοχής (1941-1944) ιδρύθηκε η Οργάνωση Χ που είχε έντονο αντικομμουνιστικό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα δρούσαν τα τάγματα ασφαλείας, τα οποία ιδρύθηκαν το 1943 με απόφαση της κατοχικής κυβέρνησης και συνεργάστηκαν ως ένοπλα σώματα με τον κατοχικό στρατό εναντίον των αντιστασιακών. Οι ταγματασφαλίτες βοήθησαν στην τρομοκράτηση του λαού, καθώς επίσης υπήρξαν και ομάδες που συνεργάζονταν με τους γερμανούς. Η ατιμωρησία αυτών μετά το τέλος της κατοχής βοήθησε στην επιβίωση της άκρας δεξιάς. Στην δεκαετία του 1960 εμφανίστηκαν οργανώσεις με ακροδεξιό προσανατολισμό. Η Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών (ΕΚΟΦ) βαρύνεται με πολλές βίαιες πράξεις κατατρομοκράτησης. Στο στρατό, η ακροδεξιά οργάνωση ΙΔΕΑ προετοίμασε το έδαφος για την επιβολή της δικτατορίας του Γ. Παπαδόπουλου το 1967 (Υφαντής, 2014).

Λίγο μετά το δημοψήφισμα για το πολιτειακό το 1974 ιδρύθηκε η Εθνική Παράταξις, ένα αντικομμουνιστικό και φιλομοναρχικό κόμμα, το οποίο ιδρύθηκε για να τιμωρήσει τη Νέα Δημοκρατία για την ουδέτερη στάση που κράτησε στο δημοψήφισμα. Το 1982 η Ν.Δ. υποδέχθηκε στελέχη και μέλη της Εθνικής Παράταξης στο κόμμα της. Ένα μέρος, όμως, της Εθνικής Παράταξης – η Εθνική Νεολαία της Εθνικής Παράταξης – προσχώρησε στο κόμμα των Προοδευτικών. Στόχος αυτού του κόμματος ήταν να βάλει τέλος στην στρατηγική της απορρόφησης της

εθνικοφροσύνης² και να κρατήσει την ανεξαρτησία της από τη Ν.Δ, κάτι που δεν επιτεύχθηκε. Ακολούθησε το 1984 η ίδρυση από τον φυλακισμένο δικτάτορα Παπαδόπουλο της Εθνικής Πολιτικής Ένωσης (ΕΠΕΝ), μιας υπερεθνικιστικής-νεοχουντικής οργάνωσης που υπερασπιζόταν το στρατιωτικό καθεστώς της επταετίας. Πρώτος Γραμματέας διορίστηκε ο Νίκος Μιχαλολιάκος. Αυτά τα τρία ακροδεξιά κόμματα είχαν περιορισμένη εκλογική απήχηση κι εκπροσώπηση (Υφαντής, 2014).

Ο Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός (ΛΑ.Ο.Σ.) δημιουργήθηκε το 2000 και αναδύθηκε από τους κόλπους της ΝΔ ως αντίδραση του Γιώργου Καρατζαφέρη, βουλευτή της ΝΔ, για να εκφράσει την αντίθεσή του στην ιδεολογική στροφή της ΝΔ προς το πολιτικό κέντρο. Έπειτα από προστριβές με τον πρόεδρο της ΝΔ, Κώστα Καραμανλή, ο Καρατζαφέρης διεγράφη από το κόμμα. Με την ίδρυση του ο ΛΑ.Ο.Σ. οικειοποιήθηκε τις αρχές που δομούν τα λαϊκιστικά ριζοσπαστικά κόμματα και έμεινε πιστός καθ' όλη του τη πορεία στο τρίπτυχο νατιβισμός³ - αυταρχισμός-λαϊκισμός (Γεωργιάδου, 2019).

Ο ΛΑ.Ο.Σ. ήταν ένα εθνικολαϊκιστικό κόμμα της ακροδεξιάς, που έφερε χαρακτηριστικά από τον милитарισμό, τον αλυτρωτισμό, την επεκτατική πολιτική και τον φυλετισμό. Αυτό το κόμμα έχαιρε μεγάλης προβολής από τα ΜΜΕ, διευκολύνοντας με την προβολή την αποδοχή του κόμματός του. Έχοντας το δικό του τηλεοπτικό κανάλι⁴, μάλιστα, το ΤΗΛΕΑΣΤΥ –πλέον ΑΡΤ– έδωσε βήμα σε πρόσωπα όλων των ιδεολογικοπολιτικών αποχρώσεων της ακροδεξιάς, συμπεριλαμβανομένης της Χρυσής Αυγής . Το 2002 στα ψηφοδέλτια του ΛΑ.Ο.Σ. βρίσκονταν τέσσερα μέλη της Χρυσής Αυγής, μεταξύ των οποίων ο Παναγιώταρος Ηλίας, ο οποίος αποτέλεσε ηγετική μορφή της Χρυσής Αυγής (Ψαρράς, 2010).

² Η Εθνικοφροσύνη ως ιδεολογία εμφανίζεται κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου και κυριάρχησε στη μεταπολεμική και μετεμφυλιακή Ελλάδα. Αποτέλεσε επίσημη ιδεολογία του κράτους και την πιο ακραία έκφανση του αντικομμουνισμού και βάσει αυτής επήλθε ο διαχωρισμός του ελληνικού πληθυσμού σε 'εθνικόφρονες και αντεθνικώς δρώντες.

³ *Nativism*: ιδεολογία που θεωρεί πως τα κράτη πρέπει να κατοικούνται από μέλη της αυτόχθονης ομάδας και ότι τα μη αυτόχθονα μέλη αποτελούν ανομοιογένεια και κίνδυνο.

⁴ Ο σταθμός ανήκει ιδιοκτησιακά στη City News, η οποία συστάθηκε το 1990. Το 2008 και το 2010 αντίστοιχα, το Τηλεάστου και το Ραδιοάστου πουλήθηκαν στο ΛΑ.Ο.Σ. Δύο χρόνια αργότερα τροποποιήθηκαν οι διακριτικοί τίτλοι σε: ΑΡΤ – Άστου Ραδιοτηλεόραση για τον τηλεοπτικό σταθμό και ΑΡΤ FM – Ενημέρωση για τον ραδιοφωνικό σταθμό. Το 2014 ο ΛΑ.Ο.Σ επαναπώλησε το τηλεοπτικό κανάλι στη City News Α.Ε. της οποίας το 49,43% του μετοχικού κεφαλαίου κατέχει ο Γιώργος Καρατζαφέρης ενώ το υπόλοιπο 50,57% κατέχει ο γιος του, Γιάννης. Αρχικά πρόεδρος του καναλιού είχε αναλάβει ο Γιώργος Καρατζαφέρης ενώ μετέπειτα ανέλαβε ο γιος του.

Η εκλογική δύναμη του ΛΑ.Ο.Σ. σχετίζεται με την έντονη παρουσία και προβολή του κόμματος από το ΤΗΛΕΑΣΤΥ, κάτι που ώθησε τον Ψαρρά (2010) να χαρακτηρίσει το ΛΑ.Ο.Σ. ως τηλε- κόμμα και άφησε περιθώρια στην τηλεοπτική αναγέννηση της ακροδεξιάς.

Ο ΛΑ.Ο.Σ από το ξεκίνημά του πρόβαλε τις λυτρωτικές και αντιμεταναστευτικές θέσεις του, με αποτέλεσμα να δικτυώνεται με το περιβάλλον της ακροδεξιάς και με τα αντισημιτικά και νεοναζιστικά στοιχεία που αυτή πρεσβεύει (Γεωργιάδου, 2019). Ο ΛΑ.Ο.Σ. σημείωνε εκλογικές επιτυχίες από το 2004 και σε εθνικές αλλά και σε ευρωπαϊκές εκλογές. Η απήχησή που σημείωνε ήταν μεγαλύτερη από όλα τα προηγούμενα κόμματα της ακροδεξιάς. Ένας παράγοντας που συντέλεσε σε αυτή την επιτυχία είναι η ιδεολογική αλλαγή της στάσης της ΝΔ, η οποία κατά τις δεκαετίες 1970-1980 χαρακτηριζόταν από μία στρατηγική απορρόφησης της εθνοφροσύνης, ενώ από το 2000 υιοθέτησε μία στρατηγική οριοθέτησης της εθνοφροσύνης, ώστε να ενισχύσει τον προσανατολισμό της προς το πολιτικό κέντρο. Το 2012 η συμμετοχή του ΛΑ.Ο.Σ. σε μία φιλοευρωπαϊκή κυβέρνηση του Παπαδήμου αποτέλεσε την αιτία της εκλογικής αποτυχίας του κόμματος λόγω της δυσαρέσκειας των ψηφοφόρων του για τις επιλογές του (Παπαϊωάννου, 2014).

Ο ΛΑ.Ο.Σ. δεν θεωρείται ως ένα «εφήμερο κόμμα» που δεν άφησε ίχνη στο κομματικό σύστημα. Αντίθετα, ο ΛΑ.Ο.Σ. λειτούργησε ως «κόμμα-πρόγονος» για την ελληνική ακροδεξιά οικογένεια (Γεωργιάδου, 2019). Όμως, σύμφωνα με τον Παπαϊωάννου (2014) η Χρυσή Αυγή αποτελεί το πιο εκλογικά μετρίσιμο κόμμα εντός της ακροδεξιάς οικογένειας.

2.3. Χαρακτηριστικά θεσμικών παρεμβάσεων και παρεμβάσεων ομάδων πίεσης και συμφερόντων σχετικά με την ελληνική μεταναστευτική πολιτική

Η πολιτική που ασκείται από το κάθε κυβερνητικό κόμμα αποτελεί μία ζύμωση συμφερόντων και αιτημάτων που έχουν συνδιαλεχθεί με τις ομάδες πίεσης και τις ομάδες συμφερόντων. Οι ομάδες πίεσης απαρτίζονται από πρόσωπα που έχουν στόχο της επιρροή της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας, έχοντας ως βασική επιδίωξη την επιλογή της πιο συμφέρουσας πολιτικής για το κοινωνικό σύνολο ή τα μέλη της, από την άλλη οι ομάδες συμφερόντων συγκροτούνται με γνώμονα τα κοινά ενδιαφέροντα και συμφέροντά τους, τα οποία και προωθούν με πολιτικά μέσα

(Meny,1995). Οι ομάδες συμφερόντων και πίεσης έχοντας διαφορετική ανάγνωση επί του μεταναστευτικού διαμορφώνουν και ιεραρχούν αναλόγως τις προτεραιότητες και τα αιτήματά τους.

Από την βιβλιογραφία απορρέει πως η ελληνική μεταναστευτική πολιτική χαρακτηρίζεται ως φοβική και ασφαλειοκεντρική, καθώς την άσκηση της αναλάμβανε επί πολλά έτη η ΕΛ.ΑΣ, το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, ενώ πολύ πρόσφατα έγινε για πρώτη φορά αυτονόμηση του αρμόδιου Υπουργείου. Επίσης η ρύθμιση της παραμονής των μεταναστών χαρακτηρίζεται ως εργασιοκεντρική, καθώς τα ένσημα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην έκδοση και ανανέωση των εγγράφων που τους εξασφαλίζουν την παραμονή στην χώρα.

Εν γένει, η ελληνική μεταναστευτική πολιτική χαρακτηρίζεται από τα εξής τέσσερα χαρακτηριστικά (Καψάλης,2018):

1. Εθελουφλία του κρατικού μηχανισμού ως προς τις ανισότητες και τις αυθαιρεσίες που διεξάγονται στους εργασιακούς χώρους κατά των εργατών μεταναστών
2. Αποσύνδεση της έρευνας από την πολιτική, καθώς παρατηρείται ανυπαρξία μελετών και ερευνών, με αποτέλεσμα η μη τεκμηρίωση των θεσμικών παρεμβάσεων και νομοθετήσεων με επιστημονικό τρόπο.
3. Μείωση της σημασίας των δομών διαβούλευσης ως μέσο παραγωγής πολιτικής και συμμετοχικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό των μεταναστών από κάθε μορφής συμμετοχής στα κοινά
4. Ιδιωτικοποίηση ή "ΜΚΟποίηση" της μετανάστευσης, καθώς παρατηρείται η σταδιακή αποχώρηση του κράτους από την διαχείριση της μετανάστευσης και η προσχώρησή της στην ιδιωτική σφαίρα και κυρίως στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Στην περίπτωση της Ελλάδας παρατηρείται πως οι κομματικές στρατηγικές των κοινοβουλευτικών κομμάτων στο θέμα της μετανάστευσης διέπονται από υψηλό βαθμό ομοιογένειας, καθώς οι κυβερνήσεις την περίοδο μεταξύ 1990 έως και σήμερα και από τα τρία κόμματα που έχουν αναλάβει την εξουσία, ΝΔ, ΠΑΣΟΚ, αλλά και η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ, προσέγγισαν την μετανάστευση με ασφαλειοκεντρικό και εργασιοκεντρικό τρόπο. Οι αναλύσεις αναφέρουν πως έως και

το πρόσφατο 2015 η ρητορική της ΝΔ και του ΠΑΣΟΚ σε σχέση με τη μετανάστευση συνέκλινε σημαντικά (Καψάλης, 2018).

Η ομοιογένεια αυτή απορρέει από την υποπολιτικοποίηση του ζητήματος της μετανάστευσης και η μη ένταξή της ρητορικής και των πρακτικών του κάθε κόμματος στον άξονα Δεξιάς-Αριστεράς, αναλόγως με την ιδεολογική συγκρότηση των ίδιων. Επίσης, το μεταναστευτικό ζήτημα δεν έχει αποτελέσει κυρίαρχο θέμα στις εκλογικές αναμετρήσεις, ούτε αναδείχθηκε ως πολιτική διαιρετική τομή⁵ στην ελληνική πολιτική σκηνή. Οι όποιες αντίρροπες θέσεις επί του μεταναστευτικού αφομοιώθηκαν από το υπάρχον κομματικό σύστημα, μη δίνοντας την ευκαιρία σε κινήματα ή νέα κόμματα να αναδείξουν τα αιτήματά τους, συμβάλλοντας στην ουσιαστική διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής.

Επιπλέον, η απουσία κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων, οι ελάχιστες πιέσεις που ασκήθηκαν από την άνοδο της ακροδεξιάς ή από την ριζοσπαστική αριστερά ή από τα κινήματα χαρακτηρίζουν την ελληνική περίπτωση. Έρευνες έδειξαν ότι δεν ανιχνεύονται σημαντικές συγκρούσεις μεταξύ αλλοδαπών και ημεδαπών, παρόλο που οι ημεδαποί θα προτιμούσαν να μην υπάρχουν μετανάστες στη χώρα. Τέλος, η χαμηλή πολιτική συμμετοχή των μεταναστών, η ελάχιστη συνδικαλιστική τους δράση και η μικρή απήχηση που έχουν τα κινήματα στην Ελλάδα, δεν ανέδειξαν κάποια πίεση προς την κυβερνητική πολιτική και τον τρόπο διαχείρισης του μεταναστευτικού ζητήματος (Καψάλης, 2018) .

⁵ Σύμφωνα με τον Μοσχονά πολιτική διαιρετική τομή αποτελεί η ανθεκτική στην πάροδο του χρόνου πολιτική αντιπαλότητα στην οποία εμπλέκονται μεγάλα τμήματα του πληθυσμού.

Κεφάλαιο 3: Η ιδεολογική και εκλογική ταυτότητα της Χρυσής Αυγής

3.1. Ο χαρακτήρας και η πορεία της Χρυσής Αυγής

3.1.1. Η ιδεολογία του κόμματος

Ο Λαϊκός Σύνδεσμος – Χρυσή Αυγή, εφεξής Χρυσή Αυγή, χαρακτηρίζεται ως ένα ιδιότυπο κόμμα, με γνωρίσματα πολιτοφυλακής και με δράσεις που προσομοιάζουν σε ιδιωτικό παραστρατιωτικό μηχανισμό (Γεωργιάδου – Καφε, 2018)

Στην ιστοσελίδα της η Χρυσή Αυγή αυτοπροσδιορίζεται ως «Κίνημα Εθνικιστικό και Λαϊκό, Κίνημα πολιτικό» και οι χρυσαυγίτες αυτοαποκαλούνται «Έλληνες εθνικιστές». Η ιδεολογία⁶ που πρεσβεύει είναι ο λαϊκός εθνικισμός, ο οποίος φέρει τις εξής αρχές: πίστη και αγώνα για την ιδεολογία, κυρίαρχη Ιδέα και Πίστη για την Ιδεολογία αποτελεί το Έθνος, το Κράτος έχει ουσία και περιεχόμενο Εθνικό και υπηρετεί την Λαϊκή Κοινότητα, προαγωγή και υπεράσπιση του Ελληνικού Πολιτισμού, αξιοκρατία ως προς την ηγεσία του Κράτους, οικονομία ως υπηρέτης των εθνικών συμφερόντων και όχι σε ένα Κράτος, υπηρέτη της πλουτοκρατίας.

Επιπρόσθετα στον επίσημο ιστότοπο της Χρυσής Αυγής βρίσκονται ανηρτημένες οι θέσεις⁷ του κόμματος, οι οποίες θέτουν ως πυλώνες του προγράμματός της την εθνική ανεξαρτησία, την συνταγματική αναθεώρηση, την καταγγελία του Μνημονίου και διαγραφή του παράνομου χρέους και ανασύσταση του Εθνικού Κράτους.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως το ζήτημα της μετανάστευσης δεν κατέχει κάποια ξεχωριστή κατηγορία στις πολιτικές θέσεις του κόμματος, αλλά εντάσσεται ως υποενότητα στους βασικούς πυλώνες τους. Συγκεκριμένα, στον τομέα της οικονομίας η “λαθρομετανάστευση” αποτελεί μέτρο για την ανασύστασή της μέσω των απελάσεων που προωθεί η Χρυσή Αυγή προκειμένου να εκκενωθούν θέσεις εργασίας και να χρησιμοποιηθούν από τους γηγενείς. Μέρος του σχεδίου για την ανασύσταση του εθνικού κράτους αποτελούν οι ενέργειες για την καταπολέμηση της “λαθρομετανάστευσης” που προάγουν αυστηρά μέτρα και απελάσεις και φυλακίσεις,

⁶ Ιδεολογία, <http://www.xrisiavgi.com/kinima/ideologia>

⁷ Πολιτικές θέσεις, <http://www.xrisiavgi.com/kinima/thesis>

σκληρότερες ποινικές κυρώσεις για εγκλήματα αλλοδαπών, καθολικό αποκλεισμό από το σύστημα υγείας και για την καταπολέμηση του δημογραφικού προβλήματος υιοθετείται η εφαρμογή σκληρών κατασταλακτικών μέτρων για την μετανάστευση ώστε να αποφευχθεί η μειονοτικοποίηση των Ελλήνων.

Συγκεκριμένα, οι προτάσεις της Χρυσής Αυγής προκειμένου να εξαλειφθεί το φαινόμενο της "λαθρομετανάστευσης" προσανατολίζονται στην βίαιη καταστολή και απέλαση. Αρχικά η Χρυσή Αυγή τονίζει την διάκριση μεταξύ Έλληνα και ξένου "εισβολέα", χαρακτηρίζοντας τους λαθρομετανάστες ως ασύντακτο στρατό, που φέρει στόχο την αποσύνθεση της κοινωνικής δομής και την αλλοτρίωση της εθνικής ταυτότητας.

Προκειμένου να διατηρηθεί αναλλοίωτη η ελληνική ταυτότητα η Χρυσή Αυγή προτείνει την σύλληψη και κράτηση σε ειδικούς χώρους εκτός κατοικημένων περιοχών με τις απολύτως αναγκαίες για την επιβίωση υπηρεσίες, έως ότου επαναπροωθηθούν στις χώρες καταγωγής τους και την ιδιαίτερη μεταχείριση με αυστηρότερες ποινές των εγκλημάτων που διαπράττουν ως δράστες οι αλλοδαποί, υποχρεώνοντάς τους να εκτίουν την ποινή τους σε ειδικούς χώρους κράτησης και να εκτελούν έργο υπέρ του ελληνικού δημοσίου.

Μελετώντας τις θέσεις της Χρυσής Αυγής γίνεται αντιληπτό πως στόχος της είναι να παρουσιαστεί ως ένα κόμμα άφθαρτο, ικανό να υπερασπιστεί τους αδύνατους και τα θύματα της κρίσης κι όχι ως το κόμμα που έχει ως αποκλειστικό στόχο την απαλλαγή της χώρας από αλλοδαπούς και την απελευθέρωση των αλύτρωτων πατρίδων (Καψάλης, 2018).

Η Φραγκουδάκη (2013) θεωρεί πως οι θέσεις της Χρυσής Αυγής δεν συνάδουν με τις θέσεις των λοιπών ακροδεξιών κομμάτων, που στηρίζονται σε επιχειρήματα οικονομικά και την υπεράσπιση της εθνικής κουλτούρας από την αλλοίωση, αλλά συνεχώς το κόμμα υπογραμμίζει την αναγκαιότητα της διατήρησης της καθαρότητας του ελληνικού αίματος, προάγοντας τον βιολογικό ρατσισμό. Καταλήγοντας η συγγραφέας στο συμπέρασμα πως η Χρυσή Αυγή δεν διαθέτει ουσιαστική πολιτική θέση σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα.

Η Χρυσή Αυγή υπερασπίζεται τον εθνικοσοσιαλισμό και χρησιμοποιεί σύμβολά του, όπως τον αγκυλωτό σταυρό, τις τελετουργικές αναπαραστάσεις του, όπως ναζιστικούς χαιρετισμούς, καθώς και τα μοτίβα του λόγου του, περικλείουν τη ρητορική φυλετισμού και αντισημιτισμού και τα μέσα δράσης του, τα οποία σχετίζονται με τη χρήση βίας. Ωστόσο, σε δημόσιες ομιλίες αρνούνται την όποια συσχέτιση με την ναζιστική ιδεολογία. (Melzer& Serafin, 2014).

Παρατίθενται κάποιοι ορισμοί για να διασαφηνιστούν τα ανωτέρω:

- Ο όρος **φασισμός** εμφανίζεται μεσοπολεμικά, το οποίο φαίνεται να έχει τις ρίζες του στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Ο φασισμός εναντιώνεται στις ιδέες και στις αξίες που κυριάρχησαν μετά την Γαλλική Επανάσταση στη δυτική πολιτική σκέψη. Το τρίπτυχο "Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφосύννη" καθώς και οι αξίες που αυτό συνεπάγεται, απορρίπτονται από την ιδεολογία του φασισμού. Το ιδεώδες του φασισμού οραματίζεται έναν άνθρωπο – ήρωα , ο οποίος δρα με κίνητρα το καθήκον, τη τιμή και την αυτοθυσία. Ο άνθρωπος ήρωας είναι διατεθειμένος να απορροφηθεί ολοκληρωτικά από το έθνος του και να υπακούει σ' έναν υπέρτατο ηγέτη (Heywood, 2006)
- Ο όρος **ναζισμός** επήλθε από την συντόμευση της γερμανικής λέξης *Nationalsozialismus* (εθνικοσοσιαλισμός). Ο εθνικοσοσιαλισμός αναπτύχθηκε και εκφράστηκε από το ναζιστικό κόμμα της Γερμανίας. Ιδεολογικά υποστήριζε την ανωτερότητα της άριας φυλής έναντι όλων των υπόλοιπων ταυτίζοντας ακόμη την πρόοδο της ανθρωπότητας με αυτή και πιστεύοντας ότι θα διατηρούσε την κυριαρχία της μόνο εάν διατηρούσε την καθαρότητά της. Απειλή για τη άρια φυλή αποτελούσαν οι Εβραίοι, οι Ρομά, οι σωματικά ή διανοητικά ανάπηροι, οι ομοφυλόφιλοι, οι μαύροι, και γενικά οποιαδήποτε μειονότητα ή κοινωνική ομάδα με ιδιαιτερότητες. Ο Χίτλερ διακήρυττε ως βασική αρχή του γερμανικού εθνικοσοσιαλισμού την ισότητα στις ευκαιρίες, ισότητα ενώπιον του νόμου και πλήρη νομικά δικαιώματα για όλους τους άνδρες της άριας φυλής στη Γερμανία. Η ισότητα που προέβαλε δεν είχε σχέση με τη φιλελεύθερη και δημοκρατική ισότητα, που θα αφορούσε έστω μόνο τους Αρίους αποκλείοντας τους άλλους. Ήταν διαμεσολαβημένη από την αρχή του αρχηγού (**Führerprinzip**), που υπήρξε το απόλυτο νομικό δόγμα στο Γ' Ράιχ. Κανείς δεν μπορεί να επικαλεστεί ισότητα και δικαιώματα

έναντι του αρχηγού, αφού αυτός είναι υπεράνω του νόμου και προϋπόθεσή του, περιορίζοντας έτσι την ελευθερία και την ισότητα των υπολοίπων. Ο αρχηγός καθόριζε το ποιος θα υποστεί κυρώσεις του νόμου, καθώς είχε τον πλήρη έλεγχο αυτού. Ο Χίτλερ ήταν επίσης αντίθετος στην ιδέα της Δημοκρατίας, γεγονός που οδήγησε στην πτώση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης μετά την άνοδό του στην εξουσία.⁸

Σύμφωνα με τον Δημήτρη Ψαρρά το κρυφό καταστατικό της Χρυσής Αυγής αποκαλύπτει την διαδικασία εισδοχής, τον τρόπο οργάνωσης, το ρεπερτόριο δράσης που υιοθετεί και την εκπαίδευση που παρέχει στα μέλη (Ψαρράς, 2014). Η Χρυσή Αυγή οργανώνεται ως κόμμα- πολιτοφυλακή, με στρατιωτική, μυστική και ιεραρχική δομή και με απόλυτη εξουσία των ανωτέρων προς τους κατώτερους. Η κορυφή ιεραρχίας του κόμματος ανήκει στον Αρχηγό, ο οποίος στα πρότυπα του χιτλερικού δόγματος του Führerprinzip, αποφασίζει και εποπτεύει επί πάντων (Γεωργιάδου – Καφε, 2018).

Στις δημόσιες, επίσημες ομιλίες τους στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, η Χρυσή Αυγή δεν παραπέμπει ανοιχτά στη νεοναζιστική ιδεολογία ή στην επιθυμία για κατάρρευση της δημοκρατίας. Αντίθετα, η σύγκρουση μεταξύ του «λαού» και των κατοχυρωμένων συμφερόντων του πολιτικού καθεστώτος αποτελεί μια σταθερά στη συζήτηση τους (Ekström, Patrona & Thornborrow, 2018).

Το 1980 εμφανίζεται η Χρυσή Αυγή, ως τίτλος ενός εντύπου που εξέδιδε μία ομάδα μελών του νεοφασιστικού κόμματος της 4ης Αυγούστου (Κ4Α). Το 1981 ξεκινά η αναζήτηση για διεθνή στηρίγματα στρεφόμενη προς την Ισπανία και το νεοναζιστικό κόμμα της και συμμετέχοντας στις ετήσιες συγκεντρώσεις της Νέας Ευρωπαϊκής Τάξης, μίας συμμαχίας των ευρωπαϊκών νεοφασιστικών και νεοναζιστικών οργανώσεων που πραγματοποιούνται στη Βαρκελώνη. Η έκδοση του περιοδικού διακόπηκε τον Απρίλιο του 1984. Το Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου ο Μιχαολιάκος, έπειτα από διαμεσολάβηση του Παπαδόπουλου, ορίστηκε ως επικεφαλής της νεολαίας της ΕΠΕΝ, αλλά δήλωσε την παραίτησή του τον Ιανουάριο, λόγω αντιθέσεων στο χώρο της ακροδεξιάς μεταξύ εθνικοσοσιαλιστών και μη και αντικαταστάθηκε από το Μάκη Βορίδη.

⁸βλ. http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Ekpaideytika%20New/nazismos/0_8nazismos.pdf

Κατά τη δεκαετία του 1990, η οποία στιγματίστηκε από την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, πλήθος μεταναστών κατέφθασε στη χώρα. Τα ΜΜΕ έκαναν συνεχώς λόγο για την «εγκληματικότητα των αλλοδαπών». Σε αυτό προστέθηκε και το μακεδονικό ζήτημα, το οποίο έφερε μία έξαρση εθνικιστικών τάσεων. Η Χρυσή Αυγή πραγματοποίησε την πρώτη δημόσια εμφάνισή της στην Αθήνα στο συλλαλητήριο τον Δεκεμβρίου του 1992, δίνοντας έναν ανοιχτό χαρακτήρα, βρίσκοντας έτσι το κατάλληλο έδαφος για την δράση της. Στη πρώτη κιόλας δημόσια εμφάνισή της η Χρυσή Αυγή εκφράστηκε με βία, τραυματίζοντας βαριά δύο νέους φοιτητές. Τα ΜΜΕ κατήγγειλαν «εμφάνιση νεοναζί», ενώ η οργάνωση ανέλαβε την ευθύνη της επίθεσης σε «οργανωμένα αντεθνικά στοιχεία». Τον επόμενο μήνα η Χρυσή Αυγή ιδρύθηκε ως κόμμα και ξεκίνησε την έκδοση ομώνυμης εβδομαδιαίας εφημερίδας (Ψαρράς, 2010).

3.1.2. Η εκλογική πορεία της Χρυσής Αυγής

Η Χρυσή Αυγή συμμετείχε σε εκλογική αναμέτρηση για πρώτη φορά στις Ευρωεκλογές του 1994 – αυτοπροσδιοριζόμενη ως πολιτική κίνησης κι έως το τέλος της δεκαετίας του 2000 η εκλογική απήχηση της ήταν ελάχιστη, με τα ποσοστά της να κυμαίνονται κάτω του 1%. Στα ίδια ποσοστά κινήθηκε και στις ευρωεκλογές και στις βουλευτικές του 2009, όπου όμως συμμετείχε ως πολιτικό κόμμα.

Το 2010 στις δημοτικές εκλογές ο Νίκος Μιχαλολιάκος έθεσε υποψηφιότητα για την δημαρχία των Αθηνών και κατάφερε να συγκεντρώσει το ποσοστό της τάξης του 5,29%, κατατάχθηκε έκτος και εξελέγη δημοτικός σύμβουλος (Υφαντής, 2014). Αυτό το ποσοστό αποτέλεσε τον πρόδρομο της μελλοντικής εκτίναξης της Χρυσής Αυγής και στην κεντρική πολιτική σκηνή της χώρας. Στο 6^ο διαμέρισμα της Αθήνας, τα ποσοστά κυμάνθηκαν στο 8.38% και στο 4^ο 6.94% (Υφαντής, 2014)⁹.

Η Χρυσή Αυγή εξασφάλισε ένα τοπικό οχυρό στην Αθήνα, αναλαμβάνοντας τον έλεγχο μιας γειτονιάς στο κέντρο της πόλης με έναν από τους υψηλότερους μη ελληνικούς πληθυσμούς. Αυτό επιτεύχθηκε μέσω πογκρόμ και ατομικών βίαιων επιθέσεων, αλλά και από επισκέψεις στους κατοίκους της περιοχής. Ασχολήθηκε επίσης με τον ακτιβισμό της βάσης, δημιουργώντας επιτροπές οι οποίες

⁹ Το 6^ο δημοτικό διαμέρισμα Αθήνας, περιλαμβάνει τις βόρειες κεντρικές συνοικίες (Πατήσια Κυψέλη) και το 4^ο περιλαμβάνει τις Δ. συνοικίες (Κολωνού, Ακαδημίας Πλάτωνος, Σεπόλια μέχρι Πατήσια).

διαμαρτυρήθηκαν στα μέσα ενημέρωσης για την εγκληματικότητα των μεταναστών, εκδίδοντας και μοιράζοντας ένα περιοδικό με τίτλο «Η φωνή των κατοίκων του Αγίου Παντελεήμονα» (The conversation, 2018).

Στις εκλογές του 2012 τον Μάιο και τον Ιούνιο η Χρυσή Αυγή, επωφελούμενη από τη συγκυρία, συγκέντρωσε ποσοστά 6.97% και 6.92% αντίστοιχα, εξελέγοντας για πρώτη φορά βουλευτές. Μάλιστα, η επιρροή της έμεινε σχεδόν αμετάβλητη στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις και 7 στους 10 από τους ψηφοφόρους της σύμφωνα με έρευνα της Public Issue (2012) δήλωσαν πως ψήφισαν Χρυσή Αυγή και στις δύο εκλογικές αναμετρήσεις. Η έναρξη της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης της Χρυσής Αυγής ξεκίνησε με λεκτική και σωματική επίθεση που δέχθηκαν η Λιάνα Κανέλη και η Ρένα Δούρου από τον Ηλία Κασιδιάρη κατά τη διάρκεια ζωντανής εκπομπής.

Τον Μάιο του 2012 πραγματοποιήθηκαν εκλογές, από τις οποίες δεν σχηματίστηκε Κυβέρνηση και επαναλήφθηκαν τον Ιούνιο του 2012. Οι δύο αυτές εκλογικές αναμετρήσεις ονομάζονται από τους μελετητές (Βούλγαρης- Νικολακόπουλος, 2014) ως διπλός εκλογικός σεισμός, καθώς ο κλασικός δικομματισμός έσπασε και ολόκληρο το εκλογικό σύστημα άλλαξε μέσα σε λίγους μήνες, αφήνοντας χώρο στη ναζιστική οργάνωση να προβληθεί και να εδραιωθεί στην εθνική πολιτική σκηνή.

Το 2013 χαρακτηρίζεται από βίαιες επιθέσεις με κορύφωση τη δολοφονία του Παύλου Φύσσα, ο οποίος δολοφονήθηκε από μέλος της Χρυσής Αυγής σύμφωνα από τις έρευνες της αστυνομίας. Ακολούθησε επέμβαση του τότε πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά και η φυλάκιση του επικεφαλής αλλά και στελεχών της οργάνωσης. Οι κατηγορίες που τους αποδίδονται σχετίζονται με την συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση.

Οι ευρωεκλογές του 2014, διενεργήθηκαν ταυτόχρονα με τοπικές και περιφερειακές εκλογές και προβλήθηκαν πολύ από τα ΜΜΕ, αποδίδοντάς τους έναν εθνικό χαρακτήρα. Οι εκλογές αυτές αποκαλούνται ως εκλογικός «μετασεισμός» σύμφωνα με την Τεπέρογλου Ευτυχία (2016), καθώς για πρώτη φορά στην Ελλάδα ένα αριστερό κόμμα αναδεικνύεται πρώτο κι ένα ναζιστικό κόμμα πλησιάζει το 10%, παρά τις ακραίες και εγκληματικές πράξεις του, όπως η δολοφονία του Φύσσα. Στις περιφερειακές εκλογές του 2014 παρατηρείται ότι σχεδόν σε όλες τις εκλογικές

περιφέρειες τα ποσοστά της είναι άνω του 5%, εκτός από την Κρήτη και το Βόρειο Αιγαίο.

Σε αυτό το σημείο καθίσταται χρήσιμη η διάκριση κάθε είδους εκλογικής αναμέτρησης και η ξεχωριστή ανάλυσή της. Παίρνοντας ως δεδομένη την θεωρία των μοντέλων των εκλογών και την διάκρισή τους σε εκλογές πρώτης και δεύτερης τάξης, αλλά και του διαφορετικού τρόπου που συμπεριφέρονται οι εκλογείς σε κάθε μία από αυτές πρέπει να αποσαφηνιστεί πως ως πρώτης τάξης εκλογές (FOE) νοούνται οι εκλογές μείζονος σημασίας, δηλαδή εν προκειμένω οι βουλευτικές, ενώ ως δεύτερης τάξης εκλογές (SOE) οι ήσσονος σημασίας δηλαδή, οι δημοτικές και περιφερειακές εκλογές και οι ευρωεκλογές (Τεπέρογλου, 2016)

Οι SOE εν συγκρίσει με τις FOE χαρακτηρίζονται από την μικρότερη προσέλευση στις κάλπες, τις απώλειες που έχουν τα μεγάλα κόμματα και από τα μεγαλύτερα ποσοστά που σημειώνουν τα μικρότερα κόμματα. Οι αποκλίσεις των ψηφοφόρων ανάμεσα σε αυτές τις εκλογές έχουν διάφορες εξηγήσεις. Πρώτον, υπάρχει η ψήφος εκφοβισμού, κατά την οποία το εκλογικό σώμα στέλνει προειδοποιητικά μηνύματα στην Κυβέρνηση, ώστε να επανέλθει στη σωστή πολιτική κατεύθυνση. Δεύτερον, η ψήφος των SOE δεν είναι “βαριά”, αυτό σημαίνει πως ο ψηφοφόρος απαλλάσσεται από σκέψεις σχετικά με τον αντίκτυπο της ψήφου του και ψηφίζει ελεύθερα το κόμμα που συμπαθεί, λόγω της μικρότερης σημασίας για την εγχώρια πολιτική των εκλογών δεύτερης τάξης. Τρίτον, υπάρχει το υπόδειγμα ειλικρινούς και μη ειλικρινούς ψήφου. Η ειλικρινής ψήφος σημαίνει πως ο ψηφοφόρος ψηφίζει κόμμα με το οποίο τον συνδέει ιδεολογική εγγύτητα στις SOE, ενώ στις FOE να ψηφίζει ανειλικρινά, δεδομένης της σημαντικότητας των διακυβευμάτων. Τέταρτον, υπάρχουν ψηφοφόροι που διατηρούν τη ψήφο τους και στις δύο τάξεις εκλογών. Τέλος, υπάρχει η στρατηγική τιμωρητική ψήφος σε SOE, που συνήθως ανατρέπεται στις επόμενες εκλογές πρώτης τάξης (Brinzer Hobolt,-Wittrock, 2011) Συμπερασματικά, έχουν διατυπωθεί τρία πρότυπα εκλογικής συμπεριφοράς στις SOE (Τεπέρογλου, 2008) :

- *Voting with the head* που είναι η στρατηγική ψήφος, την οποία ο ψηφοφόρος δεν θέλει να σπαταλήσει.
- *Voting with the heart*, που είναι η ειλικρινής ψήφος που διακρίνεται από χαλαρότητα και ελευθερία.

- *Voting with the boot*, που είναι ψήφος απογοήτευσης και διαμαρτυρίας, που ωφελεί τα μικρά κόμματα

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία μελέτη (Τεπέρογλου, 2016) αποδίδει το σχεδόν διψήφιο ποσοστό της Χρυσής Αυγής στις Ευρωεκλογές στις κατηγορίες *voting with the heart* ή *voting with the boot*.

Στις εκλογές του *Ιανουαρίου 2015* κι ενώ το έξω-κοινοβουλευτικό της έργο επέμενε σε προπηλακισμούς, σε άσεμνες εκφράσεις, ενώ τα μίντια έδειχναν συνεχώς το πραγματικό πρόσωπο της Χρυσής Αυγής, αποκλείοντάς το από κάθε λογής δημόσιας συζήτησης, η Χρυσή Αυγή εδραιώνεται ως τρίτο κόμμα, με 6.28%.

Στις εκλογές του *Σεπτεμβρίου 2015* η Χρυσή Αυγή παρέμεινε σταθερά τρίτο κόμμα με 6.99%. Στις τελευταίες διενεργηθείσες εκλογές του *Μαΐου και Ιουλίου 2019* η Χρυσή Αυγή συγκέντρωσε τόσο σε τοπικό – περιφερειακό, όσο και σε εθνικό επίπεδο πολύ χαμηλότερα ποσοστά. Συγκεκριμένα στις εθνικές εκλογές κατέλαβε το ποσοστό της τάξης του 2,93%, παρά το γεγονός της αναζωπύρωσης του μακεδονικού, μένοντας έτσι εκτός Βουλής μετά από επτά χρόνια

Η εκλογική αποτυχία της Χρυσής Αυγής φαίνεται ως απόρροια των γεγονότων που ξεκίνησαν με την δίκη της¹⁰ στις 20 Απριλίου του 2015. Οι κατηγορούμενοι είναι 69, εκ των οποίων οι 18 αποτελούν βουλευτές της Χρυσής Αυγής, και κατηγορούνται για διεύθυνση εγκληματικής οργάνωσης. Εκτός του αδικήματος αυτού, συνδικάζονται τρία ακόμα κακουργήματα: η ανθρωποκτονία του Παύλου Φύσσα, η απόπειρα ανθρωποκτονίας του Αμπουζίντ Εμπάρακ και η απόπειρα ανθρωποκτονίας των στελεχών του ΚΚΕ και μελών του ΠΑΜΕ, αλλά συνεξετάζονται κι άλλες υποθέσεις στις οποίες κατηγορούνται ή έχουν καταδικαστεί μέλη της Χρυσής Αυγής. Στις 18 Δεκεμβρίου του 2019 απαγγέλθηκε η πρόταση της εισαγγελίας σχετικά με την υπόθεση Φύσσα, σύμφωνα με την οποία ο Ρουπακιάς, ο φερόμενος ως δράστης, έδρασε αυτοβούλως, δεν υπήρχε σχέδιο δολοφονίας και στοχοποίηση του Φύσσα από μέλη της Χρυσής Αυγής., ούτε ο Μιχαλολιάκος, ούτε ο Λαγός έδωσαν εντολή θανάτου, επομένως ζητήθηκε η απαλλαγή όλων των άλλων από τη κατηγορία της συνεργίας σε φόνο. Η τελική απόφαση του δικαστηρίου μέλλεται να ανακοινωθεί στις 7 Οκτώβρη.

¹⁰ Η δίκη, <https://jailgoldendawn.com/%ce%b7-%ce%b4%ce%af%ce%ba%ce%b7/>

Έπειτα από την εκλογική αποτυχία στις 7 Ιουλίου 2019 σημειώθηκε σειρά αποχωρήσεων κορυφαίων στελεχών της Χρυσής Αυγής, με αποκορύφωμα την ανακοίνωση της αποχώρησης και της σύστασης νέου κόμματος από τον Ηλία Κασιδιάρη τον Ιούνιο του 2020. Το νέο κόμμα ονομάστηκε «Έλληνες για την Πατρίδα»¹¹, οι θέσεις του οποίου ομοιάζουν ιδιαίτερα με αυτές της Χρυσής Αυγής.

Η μεγάλη πτώση που έλαβαν τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής στις εκλογές που διενεργήθηκαν το 2019, σύμφωνα με μελέτη (Γεωργιάδου, 2019), δικαιολογούν την παγίωση του νέου δικομματισμού, η οποία άφησε περιθώρια μεταστροφής των εκλογέων στα πιο συμβατικά κόμματα. Μάλιστα, το ένα τέταρτο (¼) των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής φαίνεται ότι προτίμησε τη Νέα Δημοκρατία, την Ελληνική Λύση και τον ΣΥΡΙΖΑ.

Παρατίθενται πίνακες που συνοψίζουν την εκλογική απήχηση της Χρυσής Αυγής σε βουλευτικές εκλογές, ευρωεκλογές και περιφερειακές εκλογές, ώστε να είναι άμεσα, εμφανή και συγκρίσιμα τα ποσοστά της ανά εκλογική περίοδο.

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ 1996-2019	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΨΗΦΟΙ	ΕΔΡΕΣ
1996	0,07	4.487	0
2009	0,29	19.624	0
2012 I	6,97	440.966	21
2012 II	6,92	426.025	18
2015 I	6,28	388.387	17
2015 II	6,99	379.581	18
2019	2,93	165.620	0

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών

ΕΥΡΩΕΚΛΟΓΕΣ 1994-2019	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΨΗΦΟΙ	ΕΔΡΕΣ
1994	0,11	7.242	0
2009	0,46	23.609	0
2014	9,39	536.910	3
2019	4,87	275.734	2

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών

¹¹Βλ. <https://www.ellhnes.net/theseis-1>

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΕΣ ΕΚΛΟΓΕΣ/ ΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ	
	2014	ΠΟΣΟΣΤΟ 2019
Αττικής	11.13%	5,59
Ανατολικής Μακεδονίας	5.96%	3,62
Βορείου Αιγαίου	-	-
Δυτικής Ελλάδας	7.82%	2,69
Δυτικής Μακεδονίας	4.71%	2,72
Ήπειρος	3.94%	1,21
Θεσσαλίας	6.91%	2,52
Ιονίων Νήσων	5.15%	4,09
Κεντρική Μακεδονία	8.74%	3,83
Κρήτη	3.32%	2,07
Νοτίου Αιγαίου	5.79%	3,14
Πελοποννήσου	9.01%	2,72

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών

3.2. Ο ρητορικός λόγος της Χρυσής Αυγής και το προφίλ των ψηφοφόρων της

3.2.1. Ο ρητορικός λόγος της Χρυσής Αυγής ως προς το μεταναστευτικό ζήτημα

Έρευνα που έχει πραγματοποιηθεί στα πλαίσια του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και μελετά το μεταναστευτικό ζήτημα στον πολιτικό λόγο των κομμάτων, δημοσίευσε τα εξής ευρήματα για τον λόγο της Χρυσής Αυγής για το χρονικό διάστημα 2012 με 2016 (Παπαπαύλου, 2018). Οι ομιλίες του αρχηγού στο Κοινοβούλιο κάνουν αναφορά όλες στο μεταναστευτικό ζήτημα, ανάγοντας το συγκεκριμένο θέμα στο επίκεντρο της ρητορικής του κόμματος. Ο λόγος της Χρυσής Αυγής επιχειρεί μία δαιμονοποίηση των μεταναστών, οι οποίοι είναι αποδέκτες της ρατσιστικής ρητορικής της, η οποία προβάλλεται ως μέσο εξισορρόπησης και επαναφοράς της διαταραγμένης κοινωνικής συνοχής. Επίσης, διακρίνονται στον λόγο της Χρυσής Αυγής στοιχεία αντιμεταναστευτικής ισλαμοφοβίας, συνδέοντας το μεταναστευτικό ζήτημα με τις τρομοκρατικές ενέργειες που έχει δεχθεί η Ευρώπη, θεωρώντας τους μετανάστες τζιχαντιστές.

Η ακροδεξιά κατασκευάζει τον εχθρό μέσω του συνομοσιακού λόγου που υιοθετεί. Συγκεκριμένα πάσχει από το σύνδρομο του αποδιοπομπαίου τράγου, επιδιώκοντας να κατασκευάσει υπεύθυνους προκειμένου να αιτιολογήσει μία αρνητική κατάσταση (Taguieff, 2012). Σε αυτό το πλαίσιο η Χρυσή Αυγή διά του λόγου της μπλέκει τις αιτίες με τις συνέπειες της κρίσης και τις αποδίδει μέσω μίας πραγματικότητας, όπως εκείνη έχει προσλάβει. Μέσω της ρητορικής της Χρυσής Αυγής καταδεικνύονται, λοιπόν, ως υπαίτιοι για την ανεργία, την πτώση μισθών, την μόλυνση του περιβάλλοντος, την ασφάλεια οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί. Ο λόγος της Χρυσής Αυγής εστιάζει στο φόβο για εξισλαμισμό της κοινωνίας από την παρουσία μεταναστών, απορρίπτει τον πολυπολιτισμό και προωθεί την εθνική συσπείρωση έναντι των μεταναστών, οι οποίοι κατασκευάζονται ως ορατή απειλή.

Στην ρητορική της Χρυσής Αυγής, επίσης ανιχνεύονται αντιευρωπαϊκά στοιχεία μέσω κατηγοριών προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και ανάγοντάς την ως τον βασικό εχθρό της Ελλάδας. Η Χρυσή Αυγή στέκεται ενάντια και στον θεσμοποιημένο πολυπολιτισμό της Ευρώπης, καθώς θεωρείται πως διαλύει το εθνικό κράτος και θέτει σε κίνδυνο την καθαρότητα της Ελληνικής φυλής.

Η έρευνα αυτή (Παπαδοπούλου, 2018) συμπεραίνει πως η Χρυσή Αυγή χρησιμοποιεί μία ρητορική εχθρική κατά των μεταναστών, η οποία έχει απαρχές στη ναζιστική φυλετική θεωρία που διαιρεί την ανθρωπότητα με βιολογικά κριτήρια, και κάνει λόγο για ανωτερότητα και κατωτερότητα φυλών βάσει του «αίματος».

Σύμφωνα με μελέτη (Σαριδάκης, 2011), ο λόγος της Χρυσής Αυγής χαρακτηρίζεται από την διάκριση του «εμείς» και του «οι άλλοι», οι οποίοι διαμορφώνονται ως κατηγορία μέσω μεμονωμένων συμπεριφορών εξάγοντας γενικεύσεις. Αυτός ο διαχωρισμός των δύο εννοιών αποφέρει τη δαιμονοποίηση του «άλλου», δομώντας τον λόγο της έτσι ώστε να προωθεί την αποβολή του άλλου και την αυτοπροβολή του «εμείς» ως θύμα.

Στην σύγχρονη Ελλάδα η εκφορά του πολιτικού λόγου χαρακτηρίζεται από την προπαγάνδα. Όπως λέει ο Κυριάκος Δοξιάδης «η προπαγάνδα είναι η συνέχιση του πολιτικού λόγου με άλλα μέσα» (Δοξιάδης, 2013). Στην περίπτωση της Χρυσής Αυγής, σύμφωνα με τον Σαριδάκη, η προπαγάνδα προωθείται μέσω δίπολων, εμείς – άλλοι, μέλη ομάδας – άτομα εκτός ομάδας, φίλος – εχθρός, καλό – κακό. Η Χρυσή Αυγή ορθώνεται διά λόγου εναντίον όλων των άλλων.

Σύμφωνα με αυτήν την μελέτη, η ρητορική της Χρυσής Αυγής χρησιμοποιεί στερεοτυπικές φράσεις και συνθήματα αντίστοιχα με εκείνα του ναζιστικού κόμματος της Γερμανίας και του φασιστικού κόμματος της Ιταλίας. Επίσης, ο λόγος είναι πυκνός και εκμεταλλεύεται περίτεχνες ρητορικές δομές έχοντας ως στόχο την ενδυνάμωση των θέσεών τους και της αξιοπιστίας του. Τέλος, χρησιμοποιείται επαναλαμβανόμενο ρεπερτόριο γύρω από τρία αλληλοεξαρτώμενα πεδία συνωμοσίας, θεωρώντας πως η κρίση και οι μετανάστες υποσκάπτουν την ελληνική ταυτότητα, μάλιστα το σχέδιο αυτό θεωρείται πως τροφοδοτείται από το σάπιο πολιτικό σύστημα και στοχεύει στην καταστροφή της ελληνικής ταυτότητας και φυλής.

Σύμφωνα με μελέτη του τμήματος Ψυχολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, η Χρυσή Αυγή διά λόγου υπό-ανθρωποποιεί τους μετανάστες μέσω της χρήσης μεταφορικών σχημάτων λόγου λ.χ. «η Ελλάδα αποθήκη μεταναστών» και κατασκευάζει μία μειονοτική ομάδα που εμφορείται από την ίδια ιδεολογία, η οποία μάλιστα αυτοπαρουσιάζεται ως απειλούμενη από τις ομάδες των «άλλων». Η δόμηση της μειονοτικοποίησης της ομάδας που πρεσβεύουν χρησιμοποιείται ώστε να επιτευχθούν δύο ρητορικοί στόχοι: η αντιστροφή του όρου ρατσισμού, τον οποίο αποδίδει στο σύστημα και σε όσα αυτό πρεσβεύει και η επιχειρηματολογία υπέρ φιλελεύθερων αξιών, προσπαθώντας να ανατρέψει τη μομφή της ιδεολογικής ακρότητας που της έχουν προσάψει (Φίγγου, Μυλοπούλου & Μπιρμπίλη-Καραλέκα, 2013).

Σε μελέτη που εξετάζει τον πολιτικό λόγο της Χρυσής Αυγής, μέσω δεκατριών λόγων του «Αρχηγού», αναλύονται οι βασικές θεματικές που συγκροτούν τον λόγο της και τον τρόπο διάρθρωσής του (Παρασκευά-Βελουδογιάννη, 2015).

Στην ρητορική του «Αρχηγού» κυρίαρχο ρόλο παίζει η έννοια του αίματος, η οποία αποτελεί μία πολυσήμαντη έννοια που ανάλογα με το περιεχόμενο της κάθε ομιλίας μετασχηματίζεται, χωρίς όμως να χάνει τα χαρακτηριστικά που την απαρτίζουν. Η έννοια του αίματος καθίσταται ως βιολογικό δεδομένο, το οποίο αποτελεί και καθοριστικό παράγοντα για την καταγωγή. Ως απόρροια της βιολογικότητάς του διαμορφώνονται τα κοινωνικά χαρακτηριστικά και οι κοινωνικές ομάδες. Το αίμα έχει, όμως, και μία διστορική διάσταση, αναδεικνύοντας την ιστορικότητα του βιολογικού ελληνικού αίματος, η οποία γεννά την εθνική κατηγορία Έλληνας.

Η έννοια της φυλής διασφαλίζεται μέσω αυτής του αίματος, προάγοντας την καθαρότητα της φυλής ως υπέρτερο στόχο του έθνους. Το έθνος αποτελείται από ηθικά και αξιολογικά χαρακτηριστικά και χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη διστορική μορφή της ελληνικής φυλής. Η έννοια λαός κατατάσσεται ως συνεκδοχή του έθνους και καθορίζεται από το αίμα. Η σημαντικότητα του αίματος σαν έννοια αποτυπώνεται και στο κύριο σύνθημα του κόμματος: «Αίμα – Τιμή – Χρυσή Αυγή».

Στον λόγο του δεν γίνεται αναφορά σε κοινωνικές τάξεις, κοινωνικές ομάδες ή κοινωνικά στρώματα. Στην κοινωνία αναγνωρίζονται οι έχοντες το ελληνικό αίμα και οι «υπάνθρωποι». Στην δεύτερη κατηγορία εμπερικλείονται οι αλλοδαποί, αλλόθρησκοι, ομοφυλόφιλοι και οι άνθρωποι με νοητικά ή κινητικά προβλήματα.

Τεχνικά ο λόγος της Χρυσής Αυγής διακρίνεται από τα άμεσα επιτελεστικά στοιχεία¹² μέσω των επαναλήψεων των φράσεων, προσπαθώντας να διαμορφώσει την πραγματικότητα της κοινωνίας αλλά και το ίδιο το κοινό του, της “αντικειμενοποίησης” του λόγου του «Αρχηγού», χωρίς να αφήνονται περιθώρια για αμφισβητήσεις. Ο λόγος του χαρακτηρίζεται ως αυταρχικός και ολοκληρωτικός. Στόχος του είναι να διαμορφώσει την ομάδα «εμείς» και να την αντιπαραθέσει με τους «άλλους».

Οι μετανάστες χαρακτηρίζονται ως εισβολείς στον λόγο της Χρυσής Αυγής, δεν μετέχουν στο κοινό αίμα και αποτελούν πηγή για όλα τα κοινωνικά προβλήματα, την οικονομική, κοινωνική, πολιτισμική και ηθική κρίση της χώρας. Οι μετανάστες λογίζονται – διά στόματος Ελένης Ζαρούλια εντός του Κοινοβουλίου – ως υπάνθρωποι. Η προβολή των μεταναστών δομείται με τέτοιο τρόπο που ομοιάζουν υποδεέστεροι, αφαιρώντας ακόμη και την ανθρώπινη μορφή τους.

Οι μετανάστες διά του λόγου της Χρυσής Αυγής εκτός από πηγή των κοινωνικών προβλημάτων που ταλανίζουν την χώρα, λογίζονται ως φορείς μολυσματικών ασθενειών λ.χ. χολέρα, ελονοσία, λέπρα. Η απώθησή τους προωθείται ως μέσο “καθαρισμού” και προβάλλεται ως κατεπείγουσα.

Επιπρόσθετα, οι μετανάστες θεωρούνται ως φύσει εγκληματίες. Ο λόγος της Χρυσής Αυγής σχετίζει αιτιολογικά την μετανάστευση με την εγκληματικότητα, καλλιεργώντας τον φόβο στο κοινό ότι βρίσκονται υπό μόνιμη απειλή, ειδικά σε

¹² Στοιχεία που καλούν σε δράση

όσους ζουν σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπου οι μετανάστες έχουν μεγαλύτερη παρουσία.

Η σύνδεση της παραβατικότητας με τους μετανάστες είναι ένα ακόμη χαρακτηριστικό του λόγου της Χρυσής Αυγής. Θεωρούνται παράνομοι πρωτίστως γιατί η μετακίνησή τους και η εγκατάστασή τους στη χώρα δεν πληροί τα χαρακτηριστικά του αίματος και της ένταξής τους στη φυλή, και δευτερευόντως γιατί μπορεί να μην συγκεντρώνουν τα απαιτούμενα δικαιολογητικά παραμονής τους στη χώρα. Ουσιαστικά είναι παράνομοι γιατί είναι ξένοι, έτσι χάνουν την ανθρώπινη υπόστασή τους και μεταμορφώνονται σε παράνομους εισβολείς.

Στον λόγο του Μιχαλολιάκου διακρίνεται η διαστρέβλωση της κοινωνικής πραγματικότητας και η παρουσίασή της μέσω της μονοδιάστατης οπτικής του. Συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα στρατόπεδα συγκέντρωσης ως ξενοδοχεία πολυτελείας και οι μετανάστες ως αποδέκτες υψηλών προδιαγραφών υπηρεσιών, παρομοιάζοντάς τους με τουρίστες διακοπών πολυτελείας. Ο «Αρχηγός» δεν διστάζει να εκφράσει την απέχθειά του προς τους μετανάστες. Η Χρυσή Αυγή παρουσιάζεται ως φορέας διατήρησης της φυλετικής καθαρότητας και της αποπομπής των «ξένων» και τα μέλη της να νιώθουν ότι μετέχουν σε μία ιερή αποστολή, υπερηφανευόμενοι για την εν λόγω άποψή τους.

Έρευνα του ΕΛΙΑΜΕΠ (Anastasopoulou, 2016) αναφέρει πως η κύρια πολιτική ατζέντα της Χρυσής Αυγής αποτελείται κατά κύριο λόγο από αναφορές στο σαθρό κομματικό σύστημα και στον ιδεολογικό εθνικισμό που πρεσβεύει το κόμμα του. Έπειτα, ακολουθούν αναφορές στις τρέχουσες υποθέσεις και τους ψηφοφόρους, το μνημόνιο και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο της ΕΕ, ενώ ελάχιστες είναι οι αναφορές στην εξωτερική πολιτική και στα σκάνδαλα. Η μελέτη υπογραμμίζει πως το κομματικό σύστημα και ο ιδεολογικός-εθνικισμός αποτελούν τους δύο κεντρικούς άξονες του πολιτικού λόγου του Αρχηγού της Χρυσής Αυγής. Όσον αφορά τις διαφορές που μπορούν να παρατηρηθούν, διαφαίνεται πως ο Νίκος Μιχαλολιάκος όταν μιλά έξω από το Κοινοβούλιο, απευθύνεται με αμεσότητα στους ψηφοφόρους του και καταγγέλλει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ενώ εντός του Κοινοβουλίου οι ομιλίες του προσανατολίζονται στις επίκαιρες καταστάσεις, στην ιστορία και στην ελληνική ύφεση.

Οι αναφορές του στα διάφορα θέματα χτίζονται πάνω στο ρητορικό δίπολο « Εμείς – οι Άλλοι », όπου ως «εμείς» λογίζεται το πολιτικά άφθαρτο κόμμα του στο οποίο συγκαταλέγονται οι ψηφοφόροι του, η ιστορία και η ιδεολογία τους, ενώ στους άλλους εμπίπτουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το κομματικό σύστημα, η παράνομη μετανάστευση, το μνημόνιο, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Ο ΛΑ.Ο.Σ ήταν ένα κατεξοχήν αντιμεταναστευτικό κόμμα, που οραματιζόταν «μια Ελλάδα για τους Έλληνες και όχι για τους λαθρομετανάστες», θεωρώντας τους μετανάστες ως υπεύθυνους για την εγκληματικότητα και προτάσσοντας ως λύση τον αποκλεισμό τους από τις κοινωνικές υπηρεσίες και την άμεση απέλασή τους, προκειμένου να μην αλλοιωθεί η ελληνική εθνική ταυτότητα και η ορθοδοξία. Ο ΛΑ.Ο.Σ. καλλιέργησε τις προκαταλήψεις έναντι των αλλοδαπών κι απέρριψε τον πολιτιστικό πλουραλισμό (Γεωργιάδου, 2008).

Ο Ψαρράς (2010) τεκμηριώνει πως ο ΛΑ.Ο.Σ. απαξίωνε όσους δεν είχαν ελληνική καταγωγή, και αναφέρει πως ο εθνικισμός που πρέσβευε ο ΛΑ.Ο.Σ. αποτυπώνεται υπό την μορφή της εθνικής προτεραιότητας, αποκλείοντας όσους δεν είναι εκ γενετής κάτοχοι εθνικοπολιτιστικών στοιχείων που οι εθνικιστές θεωρούν προαπαιτούμενα για την συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας.

Ο αντιμεταναστευτικός λόγος της Χρυσής Αυγής φαίνεται πως είναι αποτέλεσμα της αντιμεταναστευτικής ατζέντας που εισήγαγε και νομιμοποίησε ο ΛΑ.Ο.Σ.. Η θέση της Χρυσής Αυγής αποτελεί μία θέση εθνικιστική κατά των μεταναστών και ήταν συνεκτική σε όλη την διάρκεια της κρίσης. Ωστόσο χαρακτηρίζεται πιο χαλαρή ρητορική από αυτή που ακολουθούσε ο ΛΑ.Ο.Σ. (The conversation, 2018).

Όπως γίνεται αντιληπτό οι θέσεις σχετικά με τη μετανάστευση της Χρυσής Αυγής συμπίπτουν με αυτές του ΛΑ.Ο.Σ. Παρατηρώντας τις θέσεις του κόμματος – όπως παρατίθενται στον ιστότοπό της – δεν καταλαμβάνει κυρίαρχη θέση το ζήτημα της μετανάστευσης, Ωστόσο, αν και φαίνεται να υπάρχει ιδεολογική συνέχεια ως προς τις θέσεις του ΛΑ.Ο.Σ επί του μεταναστευτικού, η Χρυσή Αυγή δεν τις χρησιμοποίησε με την ίδια ένταση.

Η Χρυσή Αυγή – όπως και τα λοιπά ακροδεξιά κόμματα – κατασκευάζουν τον εχθρό. Στην περίπτωση των μεταναστών η Χρυσή Αυγή υιοθετεί μία ρητορική, η οποία διά

μέσου του λαϊκιστικού λόγου που χρησιμοποιεί, μετατρέπει τον αντιμεταναστευτικό λόγο σε άλλοθι της, παρουσιάζοντας ως θύμα τον γηγενή πληθυσμό προκειμένου να νομιμοποιήσει τις βίαιες πρακτικές της (Καφέ, Γεωργιάδου, Λιαλιούτη, 2018).

Σε έρευνα που έχει διεξαχθεί (Βρεττού, 2013) παρουσιάζονται οι τοποθετήσεις της Χρυσής Αυγής επί των μεταναστών στις εκλογές του 2012. Το προεκλογικό σύνθημα της Χρυσής Αυγής «για να ξεβρομίσει ο τόπος» χρησιμοποιήθηκε διά στόματος του εκπροσώπου της για να δηλώσει την καθαρότητα της Χρυσής Αυγής έναντι όλων των άλλων κομμάτων. Ωστόσο, χρησιμοποιήθηκε και σε διαδήλωση ύστερα από τη δολοφονία Αλβανού ληστή από Έλληνα και έχει καθιερωθεί πλέον ως έκφραση που χρησιμοποιείται όταν καθίσταται αναγκαία η αποπομπή των ανεπιθύμητων δίνοντάς μας μια εικόνα του «καθαρού» κράτους που φαντασιώνεται η Χρυσή Αυγή.

Η θέση της Χρυσής Αυγής για τη *μετανάστευση* εδραιώνεται στην απόδοση όλων των προβλημάτων της ελληνικής κοινωνίας στους μετανάστες. Στον λόγο της Χρυσής Αυγής η εγκληματικότητα, η μαύρη εργασία είναι απόλυτα συσχετιζόμενα με τους μετανάστες.. Ωστόσο, ένα ακόμη κακό που τους καταλογίζουν είναι η μόλυνση του αίματος των Ελλήνων. Στο συνωμοσιακό πλαίσιο που κατακλύζει την ακροδεξιά, η Χρυσή Αυγή υποστηρίζει ότι η μετανάστευση αποτελεί ευρύτερο σχέδιο που έχει ως σκοπό την αλλοίωση των εθνικών χαρακτηριστικών της Ελλάδας και τελικά την υποταγή της στην Τουρκία.

Η απαξίωση των μεταναστών γίνεται αντιληπτή κι από τις ενέργειες διανομής τροφίμων και αιμοδοσίας, δράσεις που αφορούσαν μόνο Έλληνες. Η Χρυσή Αυγή είναι αντίθετη στην συμμετοχή των αλλοδαπών στο εκπαιδευτικό και υγειονομικό σύστημα. Σύμφωνα με τον λόγο της Χρυσής Αυγής οι *μετανάστες* αναγνωρίζονται μόνο ως *λαθρομετανάστες* και η μόνη λύση για την επίλυση του ζητήματος αποτελεί η απέλασή τους.

Το Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ έχει δημοσιεύσει μία μελέτη στην οποία παρουσιάζονται μύθοι και αλήθειες σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα (Παπαστεργίου - Τάκου, 2013). Η Χρυσή Αυγή όταν αναφέρεται στο μεταναστευτικό ζήτημα χρησιμοποιεί στοιχεία και φράσεις, που δεν τεκμηριώνονται, τα οποία αποτελούν μύθους για την μετανάστευση και παρατίθενται εντός αυτής της μπροσούρας. Φράσεις όπως, «Δεν χωράνε άλλοι», «είναι όλοι λαθρομετανάστες», «δημιουργείτε καινούριο μειονοτικό ζήτημα», «οι μετανάστες καλοπερνάνε στην

Ελλάδα – πρέπει να τους κάνουμε τη ζωή δύσκολη για να φύγουν», «οι μετανάστες αποτελούν υγειονομική βόμβα», «έρχονται και μας παίρνουν τις δουλειές», «οι Αφρικανοί και οι Ασιάτες είναι δύσκολο να αφομοιωθούν», «οι πατεράδες μας μετανάστευαν νόμιμα», δομούν τον λόγο της Χρυσής Αυγής και αποτελούν προπαγάνδα των ιδεών τους στο ακροατήριο, καθώς η μελέτη καταρρίπτει τους μύθους αυτούς με στοιχεία από εθνικούς και ευρωπαϊκούς φορείς.

Ενώ η Χρυσή Αυγή διά του λόγου που εξαπολύει προς τους μετανάστες δείχνει το αντιμεταναστευτικό της πρόσωπο, ουσιαστικά βασίζεται στο ιδεολόγημα της καθαρότητας του αίματος (Φραγκουδάκη, 2013). Αυτή η θέση της Χρυσής Αυγής είναι ακλόνητη κι εμμένει στην άποψη ότι η πολυφυλετική σύνθεση των αυτοκρατοριών είναι υπεύθυνη για την πτώση τους, προφητεύει ακόμη και την καταστροφή των ΗΠΑ, καθώς αποτελούν μία κατεξοχήν μεταναστευτική χώρα, όπου οι φυλετικές επιμειξίες οδηγούν στη βιολογική αλλοίωση. Όπως αναφέρεται σε κείμενά τους, το ελληνικό αίμα έχει ελάχιστες επιμειξίες κι είναι καθαρό για ένα πολύ μακρύ χρονικό διάστημα, για αυτό και η μετανάστευση είναι άκρως επικίνδυνη, καθώς μπορεί να θέσει σε κίνδυνο αυτή τη καθαρότητα.

Η βία, λεκτική ή σωματική, προς τους μετανάστες εδράζεται στο ιδεολόγημα του αίματος και της φυλετικής καθαρότητας, ανάγοντας το πρόβλημα της μετανάστευσης σε φυλετικό. Η μετανάστευση μεταφράζεται ως συνωμοσιακό σχέδιο υπονόμευσης της ελληνικής καθαρότητας, κι αυτή η άποψη στην έκρηξη συλλογικής βίας, με επιθέσεις εναντίον μεταναστών, βία στους δρόμους, ξυλοδαρμούς, με λιντσαρίσματα σε όσους μοιάζουν ξένοι.

Ένα ζήτημα που χρήζει ειδικής μνείας είναι η αλλαγή στην ρητορική της Χρυσής Αυγής όσον αφορά την κατασκευή του «άλλου» και κυρίως του μετανάστη – άλλου. Τα τελευταία χρόνια η Χρυσή Αυγή επιχειρεί να μετριάσει την ανοιχτά ξενοφοβική ρητορική που διατηρούσε κατά την δεκαετία του '90, δίνοντας πλέον βάση σε πολιτιστικές διαφορές, προάγοντας την *ισλαμοφοβία*. (Παπαστεργίου – Τάκου, 2013)

Η *ισλαμοφοβία* θεωρείται ως άμεση απειλή για την κοινωνία και αποπνέει μια αίσθηση κινδύνου. Αυτή η αίσθηση διαμορφώθηκε στην Ελλάδα κατά κύριο λόγο από την έξαρση της προσφυγικής κρίσης και την εκδήλωση τρομοκρατικών επιθέσεων στην Ευρώπη. Η ελληνική ακροδεξιά με σημαντικότερο φορέα της τη Χρυσή Αυγή εκμεταλλεύτηκε στο έπακρον την *ισλαμοφοβία*, υπερτονίζοντας στα

πλαίσιά της την αποστροφή προς πάσης προέλευσης μετανάστες και την προνομιακή εχθρότητα προς την Τουρκία και τις εικαζόμενες προθέσεις της να καταστρέψει τον Ελληνισμό. Σχηματίζοντας με αυτόν τον τρόπο την ιδέα πως η Τουρκία υποκινεί τα προσφυγικά κύματα με απώτερο στόχο την εξισλαμοποίηση της Ελλάδας, θεωρώντας όλους τους μετανάστες ως τζιχαντιστές και αποδίδοντας στο Ισλάμ έναν εγγενή βίαιο χαρακτήρα (Εφημερίδα των Συντακτών, 2017)

Στα πλαίσια του ιδεολογήματος της ισλαμοφοβίας που υιοθετεί η Χρυσή Αυγή, οι ενσωματωμένοι στην ελληνική κοινωνία μετανάστες και πρόσφυγες από την Ανατολική Ευρώπη δεν αποτελούν πλέον πρόβλημα. Αντίθετα, το πρόβλημα μετατοπίζεται σε αυτούς που προέρχονται από την Ασία και την Αφρική, καθώς δεν δύνανται να αφομοιωθούν στην ελληνική κοινωνία λόγω πολιτιστικών διαφορών. Αν και κατά τη δεκαετία του '90, το πρόβλημα αποτελούσαν οι Αλβανοί, πλέον η μετανάστευση από την Αλβανία θεωρείται φιλική και κρίνεται πως οι Αλβανοί και οι Αλβανίδες έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική κοινωνία. Έπειτα από τις γεωπολιτικές αλλαγές και την άνοδο της ισλαμοφοβίας η ελληνική ακροδεξιά και κυρίως η Χρυσή Αυγή ανακατασκευάζει τον εχθρό. Πλέον στοχοποιούνται όσοι προέρχονται από την Ασία και την Αφρική, οι οποίοι λόγω φυσιογνωμικών και κοινωνικών τους χαρακτηριστικών γίνονται ορατοί πιο εύκολα (Παπαστεργίου – Τάκου, 2013). Φαίνεται μάλιστα από κείμενο αναρτημένο στην ιστοσελίδα της Χρυσής Αυγής πως κυρίαρχο χαρακτηριστικό για την κατασκευή του άλλου αποτελεί η θρησκεία, θεωρώντας πως η ύπαρξη μουσουλμάνων στον ελληνικό χώρο θέτει σε σοβαρό κίνδυνο την χριστιανοσύνη (Χρυσή Αυγή, 2017).

Σύμφωνα με καταγεγραμμένη μαρτυρία του Χάρη Κουσουμβρή, πρώην μέλους της Χρυσής Αυγής, το 1997 οργανώθηκαν στη Χρυσή Αυγή Αλβανοί, οι οποίοι υπογραμμίζεται πως ήταν μάχιμοι έναντι των "λαθρομεταναστών". Επίσης, καταγράφεται πως αν και οι Χρυσουγίτες φαίνεται να επιμένουν στη φυλετική καθαρότητα, υποψήφιοι και μέλη του κόμματος διατηρούσαν δεσμούς με μετανάστριες (Το βήμα, 2012). Μάλιστα, πηγές αποκαλύπτουν την διείσδυση Αλβανών στη Χρυσή Αυγή κάνοντας λόγο για "εκπτώσεις αριότητας" (Iefimerida, 2012) καθώς και την στρατολόγηση μαθητών – μεταναστών, κυρίως Αλβανών και Ρώσων (Ελευθεροτυπία, 2013).

Μία ακόμη μαρτυρία, αυτή του Φατός Ρόσα, Αλβανού συγγραφέα, αναφέρει πως έχει συναντήσει Αλβανούς Χρυσαιγίτες, Βορειοηπειρώτες αλλά και «καθαρούς» Αλβανούς που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα και οι οποίοι χρησιμοποιούν ως δικαιολογία πως «*Η Χρυσή Αυγή δεν έχει πρόβλημα με εμάς, αλλά με τους μαύρους. Εμάς μας φέρονται καλά και μας βρίσκουν δουλειά*». Επίσης αναφέρει πως η αλβανική κοινότητα στην Ελλάδα δηλώνει απύσχα από το αντιρατσιστικό κίνημα κι από κινήματα αλληλεγγύης, αγνοώντας ακόμη και την Παγκόσμια Ημέρα Μετανάστη (Vice, 2017).

3.2.2. Η εκλογική κοινωνιολογία της δεξιάς ψήφου

Το μοντέλο το “βαριών μεταβλητών” δίνει ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της επιλογής και του καθορισμού της ψήφου στην θρησκεία, στο επάγγελμα, την ηλικία το φύλο και την κληρονομιά. (Mayer, 2005). Βέβαια, η θρησκεία και η κληρονομιά δείχνουν σημάδια υποχώρησης από την πρώτη γραμμή των παραγόντων σήμερα. Ωστόσο, η έλλειψη ταύτισης με κάποια θρησκεία, συνήθως τείνει σε μία αριστερή κομματική ταυτότητα, όπως και η έλλειψη περιουσιακών στοιχείων, η οποία συνήθως συνδυάζεται με το επάγγελμα, ώστε να δείξει την κοινωνική θέση του κάθε ατόμου.

Όσον αφορά τον παράγοντα της ηλικίας φαίνεται πως παίζει καθοριστικό ρόλο, καθώς όπως έχουν δείξει σχετικές μελέτες οι διάφορες ηλικιακές κατηγορίες συμπεριφέρονται διαφορετικά βάσει των βιωμάτων που έχουν αποκτήσει. Δεδομένης, μάλιστα, της θεωρίας του μοντέλου της κομματικής ταύτισης η ηλικία έχει μία σημαντική θέση στην ψήφο, καθώς η κομματική ταύτιση ενδυναμώνεται με τον καιρό και με τις συνεχείς συμμετοχές σε εκλογές. Η συμμετοχή στις εκλογές αυξάνει με την ηλικία και φτάνει στο απόγειό της στη μέση ηλικία και μετά ακολουθεί φθίνουσα πορεία (Παντελίδου – Μαλούτα, 2012).

Ο παράγοντας της κοινωνικής τάξης δείχνει ότι εργάτες, χαμηλόμισθοι, άνεργοι τείνουν προς την αριστερά, ενώ μεσαίες και ανώτερες κοινωνικές τάξεις τείνουν προς τη δεξιά. Βέβαια, έντονη προτίμηση φαίνεται να έχουν προς την ακροδεξιά άνεργοι, είτε εργάτες, είτε υπάλληλοι. Όσον αφορά το επάγγελμα, αριστερή κλίση σημειώνουν επαγγέλματα που σχετίζονται με εργατικό δυναμικό, στελέχη υπηρεσιών και τα μεσαία επαγγέλματα. Ενώ αγρότες, υπάλληλοι, ιδιοκτήτες τείνουν προς τη δεξιά. Το μορφωτικό επίπεδο, ως παράγοντας επιρροής της εκλογικής προτίμησης έχει σίγουρα αρνητική σχέση με την άκρα δεξιά, δηλαδή όσο πιο χαμηλό το μορφωτικό επίπεδο,

τόσο μεγαλύτερη η προτίμηση για αυτή (Mayer, 2005). Τέλος, η γυναικεία ψήφος ξεχωρίζει από την ανδρική κυρίως γιατί είναι ιδιαίτερα επιφυλακτική ως προς την άκρα δεξιά. Αυτό έχει διάφορες ερμηνείες, πρώτον ο αυταρχισμός της ακροδεξιάς έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τη φεμινιστική θεωρία, καθώς θεωρεί τις γυναίκες ως παραγωγικές μηχανές για το κράτος, ώστε να εξασφαλίζεται η διαιώνισή του. Δεύτερον, η μειωμένη προτίμηση των γυναικών προς τα ακροδεξιά κόμματα εξηγείται από την βιαιότητα που τα χαρακτηρίζει, αλλά και από το γεγονός ότι οι γυναίκες υπο-εκπροσωπούνται στις χειρωνακτικές εργασίες και υπερ-εκπροσωπούνται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών (Χαλικοπούλου-Βασιλοπούλου, 2015).

Το εισόδημα, το επάγγελμα, η εργασιακή κατάσταση, το φύλο και το εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελούν δείκτες πρόγνωσης της ακροδεξιάς ψήφου. Σύμφωνα με μελέτες η εκλογική βάση της ακροδεξιάς περικλείεται από τα εξής χαρακτηριστικά: άντρες, χαμηλής συνήθως μόρφωσης, νεαροί με χαμηλό εισόδημα που συνήθως είναι ανειδίκευτοι εργάτες, χειρώνακτες, μερικώς απασχολούμενοι, άνεργοι, οι οποίοι θεωρούν εργασιακούς αντίπαλους τους μετανάστες. (Lubbers, Gijsberts and Scheepers, 2002).

Όσον αφορά τη σχέση τόπου κατοικίας και ακροδεξιάς μελέτη έχει δείξει πως μεγάλες περιοχές με ανομοιογενή πληθυσμιακά στοιχεία και έντονη παρουσία μεταναστών εμφανίζουν χαμηλά ποσοστά ακροδεξιάς προτίμησης ψήφου, ενώ βιομηχανικές πόλεις και κωμοπόλεις που αποτελούν το άντρο της εργατικής τάξης εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά, όπως επίσης και οι μικρές κωμοπόλεις που γειτνιάζουν με πολυπολιτισμικές πόλεις (Ford and Goodwin, 2010).

Ακόμη, δυνητικοί ψηφοφόροι της ακροδεξιάς είναι εκείνοι που διακατέχονται από χαλαρούς κομματικούς δεσμούς, προσωρινές εργαλειακές και χωρίς συναισθηματικό βάθος κοινωνικές εντάξεις, ειδικά σε συγκυρίες κρίσεις (Γεωργιάδου, 2004).

3.2.3. Το προφίλ του ψηφοφόρου της Χρυσής Αυγής

Μία από τις μελέτες που προσπαθούν να διαμορφώσουν το προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής (Ellinas, 2013) έδειξε τα εξής αποτελέσματα για τις εκλογές του 2012 :

Το δημογραφικό προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής φαίνεται να είναι παρόμοιο με αυτό των ακροδεξιών κομμάτων σε άλλα μέρη της Ευρώπης και χαρακτηρίζεται από:

- Υπερεκπροσώπηση από άνδρες ψηφοφόρους
- Η εκλογική της βάση αποτελείται κυρίως από νεαρούς ψηφοφόρους
- Άτομα με μεσαίο ή χαμηλό μορφωτικό επίπεδο προτιμούν την Χρυσή Αυγή
- Το επαγγελματικό προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής τείνει να έχει υπερβολική αναλογία μεταξύ των εργοδοτών και των αυτοαπασχολούμενων, ιδιωτών, των ανέργων και των φοιτητών

Η έρευνα ασχολείται και με τις πηγές από τις οποίες οι εκλογείς οδηγήθηκαν προς την Χρυσή Αυγή και καταλήγει πως στις εκλογές του Μαΐου 2012 το ένα δέκατο των ψηφοφόρων της ΝΔ και σχεδόν το ένα πέμπτο των ψηφοφόρων του ΛΑΟΣ από τις εκλογές του 2009 επέλεξαν την Χρυσή Αυγή, ενώ, το ΠΑΣΟΚ, ο ΣΥΡΙΖΑ και ΚΚΕ βίωσαν μικρές απώλειες. Το μεγαλύτερο μέρος του εκλογικού σώματος της Χρυσής Αυγής του Ιουνίου είχε καταγραφεί και στις εκλογές του Μαΐου, υποδηλώνοντας ότι η Χρυσή Αυγή αντλεί υποστήριξη από μια σχετικά μεγάλη ομάδα ψηφοφόρων που δεν έκαναν απλώς μια εφάπαξ ψήφο διαμαρτυρίας εναντίον των καθιερωμένων κομμάτων, αλλά κατέδειξε πως η ψήφος στην Χρυσή Αυγή εξέφρασε την οργή και τη διαμαρτυρία για το υπάρχον κομματικό σύστημα.

Σύμφωνα με τον Καψάλη (2018) το προφίλ του ψηφοφόρου της Χρυσής Αυγής κατά κύριο λόγο περιλαμβάνει άνδρες ηλικιών 18-34 που βρίσκονται διάσπαρτοι εντός της Επικράτειας, αυτοτοποθετούνται δεξιά στην ιδεολογική κλίμακα δεξιάς – αριστεράς ή αρνούνται την τοποθέτησή σε αυτή και δεν έχουν σαφές επαγγελματικό προφίλ.. Αξιοσημείωτο είναι ότι ιδιαίτερος χαμηλά ποσοστά της Χρυσής Αυγής το 2012 συγκεντρώνονται στους ανειδίκευτους εργάτες.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία τα κόμματα της ακροδεξιάς διακρίνονται από πολυσυλλεκτικά γνωρίσματα, δηλαδή δεν περιορίζονται σε κάποια κοινωνική τάξη, αλλά έχουν πρόσβαση και στα λαϊκά, εργατικά στρώματα, αλλά και στα χαμηλά, μεσαία κι υπαλληλικά στρώματα που βιώνουν την κοινωνικοοικονομική ανασφάλεια, την περιθωριοποίηση της αγοράς εργασίας και την υποβάθμιση (Γεωργιάδου, 2008). Σύμφωνα με την έρευνα της GPO το 2014, μάλιστα, οι ψηφοφόροι της Χρυσής

Αυγής αυτοπροσδιορίστηκαν ως κεντροαριστεροί σε ποσοστό 38,3% και κεντρώοι σε ποσοστό 35%.¹³

Έρευνα της Public Issue παρέθεσε τα εξής στοιχεία όσον αφορά το προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής και αφορά τις προ-τελευταίες διενεργηθείσες εκλογές, του Σεπτεμβρίου του 2015¹⁴ :

- Νέοι και μεγάλοι σε ηλικία, άνδρες, που διαθέτουν χαμηλό ή μεσαίο μορφωτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο. Χαμηλότερη απήχηση δείχνει να έχει στις ηλικιακές κατηγορίες των 55-64 και 65 κι άνω.
- Ως προς το επάγγελμα μεγάλη προτίμηση δείχνουν φοιτητές, επαγγελματίες-βιοτέχνες, άνεργοι, εργοδότες-αυτοαπασχολούμενοι, μισθωτοί ιδιωτικού τομέα, συνταξιούχοι ιδιωτικού τομέα, αγρότες ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά της δηλώνουν συνταξιούχοι ή μισθωτοί δημοσίου τομέα και εργοδότες-επιχειρηματίες.

Συνεχίζοντας παρατηρείται ότι την Χρυσή Αυγή την υπερψηφίζουν :

- Όσοι δηλώνουν, ως προς τον τόπο διαμονής, ότι ζουν σε ήμι-αστικές περιοχές και αγροτικές περιοχές.
- Όσοι δηλώνουν ότι δυσκολεύονται να βγάλουν τα ως προς το ζην.
- Όσοι αυτοτοποθετούνται ότι δεν ανήκουν σε κάποια κοινωνική τάξη , μάλιστα σε μεγάλο ποσοστό ή ότι ανήκουν σε μικρομεσαίες κοινωνικές τάξεις.
- Τέλος, όσοι στην κλίμακα αριστερά- δεξιά δηλώνουν κατά κύριο λόγο δεξιοί ή ότι δεν έχει καμία σημασία αυτή η ιδεολογική τοποθέτηση.

Μελέτη που προσπαθεί να αναλύσει από που προέρχονται οι ψηφοφόροι της Χρυσής Αυγής, αλλά και ποια τα χαρακτηριστικά τους (Γεωργιάδου- Καφέ, 2018) προβαίνει στα εξής συμπεράσματα: φαίνεται πως ψηφοφόροι στις εκλογές του 2012 αντλήθηκαν από τη Νέα Δημοκρατία, το ΠΑΣΟΚ και το ΛΑΟΣ. Στις ευρωεκλογές του 2014 και στις εθνικές εκλογές του 2015 ψηφοφόροι των ANEL κατέφυγαν κι

¹³ Το προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής, διαθέσιμο στο <http://www.iefimerida.gr/news/143621/ερευνα-προ-αυτό-είναι-το-προφίλ-των-ψηφοφόρων-της-χρυσής-αυγής>

¹⁴ Κοινωνικό προφίλ ψηφοφόρων Χρυσής Αυγής, διαθέσιμο στο <http://www.publicissue.gr/12020/koinwniko-profil-xa-9-2015/>

αυτοί προς την Χρυσή Αυγή. Μάλιστα, φαίνεται πως η Χρυσή Αυγή έως και στις εκλογές του 2015 διατηρούσε ισχυρή εκλογική συσπείρωση.

Ως προς τα χαρακτηριστικά των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής η μελέτη αναφέρει πως την επιλέγουν κατά κύρια βάση:

- άνδρες, οικονομικά ενεργοί, με μέτριο ή χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο
- οι παραγωγικές ηλικίες (25-54 ετών)
- αγρότες
- περισσότεροι ελεύθεροι επαγγελματίες παρά εργαζόμενοι με εξαρτημένη εργασία και περισσότεροι απασχολούμενοι στον ιδιωτικό τομέα παρά στο δημόσιο.

Σύμφωνα με τις Γεωργιάδου και Καφέ (2018) διακρίνονται τρεις κατηγορίες εκλογέων που επιλέγουν την άκρα δεξιά: εκλογείς με αυταρχική προσωπικότητα, οι «χαμένοι του εκσυγχρονισμού» και αυτοί που δεν θέλουν τους μετανάστες. Όσον αφορά τους ψηφοφόρους της Χρυσής Αυγής, φαίνεται πως απορρίπτουν τις κλασικές ιδεολογικές διακρίσεις, προσδίδουν στην ψήφο τους τιμωρητικό περιεχόμενο, διακρίνονται από αυταρχικότητα. Βέβαια, στους ψηφοφόρους της Χρυσής Αυγής διαφαίνεται μία ειδική κατηγορία, οι απογοητευμένοι ψηφοφόροι, οι οποίοι είτε είναι απογοητευμένοι για την προσωπική τους κατάσταση, είτε για την κατάσταση της χώρας.

Η μελέτη, παρέχει ευρήματα σχετικά με την ιδεολογική αυτοτοποθέτηση και τις πολιτικές απόψεις των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής, σύμφωνα με την έρευνα «Θαλής»:

- Το 28,6% των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής δεν αυτοτοποθετούνται στον άξονα Αριστερά-Δεξιά, δηλώνοντας πως τίποτα από αυτά δεν έχουν σημασία.
- Το 81,3% των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής συμφωνεί πως επέλεξε το κόμμα για να τιμωρήσει τα κόμματα του παρελθόντος.
- Το 75,5% των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής δηλώνει σύμφωνο με την άποψη πως «η δημοκρατία είναι ένα καμουφλαρισμένο αυταρχικό καθεστώς».
- Το 81,3% των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής επιθυμεί ένα ισχυρό ηγέτη στην Βουλή.

- Το 20,4% των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής θα συμφωνούσε να επιβληθεί ο νόμος και η τάξη από κάποιον άλλον και να υποκατασταθεί η αστυνομία.

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία (Χαλκιοπούλου- Βασιλοπούλου, 2015) οι μελέτες που διεξήχθησαν κατά τις δεκαετίες '80 για να εξηγήσουν την άνοδο του φασισμού την μεσοπολεμική περίοδο εστίαζαν στον ίδιο τον ψηφοφόρο και βασίζονται στην κοινωνικοοικονομική εξήγηση και στην δυσαρέσκεια ως προς τη λειτουργία της δημοκρατίας και εστιάζουν στις πολιτικές στάσεις και τη συνολική απογοήτευση με την πολιτική. Σύμφωνα με αυτά τα μοντέλα, η πολιτική απογοήτευση, ο κυνισμός και η απαξίωση του συστήματος δεν σχετίζονται με τις βαριές μεταβλητές της ψήφου, αλλά με προσωπικές στάσεις και αποτελούν προγνωστικούς δείκτες για την υποστήριξη ακροδεξιών κομμάτων.

Η μελέτη των Χαλκιοπούλου και Βασιλοπούλου αντλώντας στοιχεία από την έρευνα πάνελ του European Election Study που διεξήχθη το 2014 γνωστοποιεί τα εξής αποτελέσματα σχετικά με τα χαρακτηριστικά που φέρει ο πιθανός ψηφοφόρος της Χρυσής Αυγής:

- Το φύλο, η ηλικία, η εργασιακή κατάσταση και ο τόπος κατοικίας δεν αποτελεί σημαντική μεταβλητή.
- Δεν υπάρχει καθαρή συσχέτιση εισοδήματος με την ακροδεξιά ψήφο.
- Εργαζόμενοι του δευτερογενούς τομέα είναι πιο πιθανό να επιλέξουν την Χρυσή Αυγή.
- Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο συσχετίζεται με την ακροδεξιά ψήφο.

Ωστόσο, τα ευρήματα της έρευνας εστιάζουν στις επιδράσεις που φέρουν οι υποκειμενικές στάσεις ως παράγοντες ανάλυσης της ακροδεξιάς ψήφου. Συγκεκριμένα το προφίλ του ψηφοφόρου της Χρυσής Αυγής φαίνεται να διαμορφώνεται από τις εξής στάσεις και αντιλήψεις:

- Η αποδοκιμασία του έργου της εκάστοτε κυβέρνησης σχετίζεται με την υποστήριξη προς τη Χρυσή Αυγή.
- Η δυσαρέσκεια εν γένει του πολιτικού συστήματος και του τρόπου λειτουργίας του πολιτεύματος αποτελεί προγνωστικό δείκτη όταν συνδυάζεται με την κατάταξη του ψηφοφόρου στην κλίμακα δεξιάς-αριστεράς. Όσο πιο

δεξιά τοποθετείται το άτομο, τόσο πιο πιθανό είναι να στηρίζει την Χρυσή Αυγή.

- Ο αντιευρωπαϊσμός αποτελεί προγνωστικό δείκτη υποστήριξης της Χρυσής Αυγής.

Σύμφωνα με άρθρο του Κουστένη (Αυγή, 2015) κατά κύριο λόγο επιλέγουν την Χρυσή Αυγή οι αγρότες, άνεργοι, ιδιωτικοί υπάλληλοι και σπουδαστές. Η μεγαλύτερη απήχησή της φαίνεται να κινείται στις ηλικίες 18-34, οι οποίες καθορίζουν και το τελικό της αποτέλεσμα, καθώς διακρίνεται από κινητικότητα ως προς την ψήφο. Πάντως, υπογραμμίζεται πως πάνω από τους μισούς της ψηφοφόρους την επιλέγουν στις αναμετρήσεις από το 2012-2015.

Εν γένει, η βασική διαφορά της έρευνας – ως προς το κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ του ψηφοφόρου –που αναλύουν οι Χαλικιοπούλου και Βασιλοπούλου σε σχέση με τις υπόλοιπες αναλύσεις έγκειται στο γεγονός ότι οι πρώτες υποστηρίζουν ότι το φύλο δεν φαίνεται να αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα στην ψήφο, ενώ οι υπόλοιπες χαρακτηρίζουν την Χρυσή Αυγή ως ένα «ανδρικό κόμμα», νέων σε ηλικία ψηφοφόρων, με μεσαίο εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς και η εισαγωγή ψυχοκοινωνικών παραγόντων ως μέτρο ανάλυσης της ακροδεξιάς ψήφου.

3.3. Τα αίτια ανόδου της Χρυσής Αυγής

Σύμφωνα με τον Yves Meny η ακροδεξιά έχει μακρά ιστορία, μάλιστα στον 20ο αιώνα η ακροδεξιά έκανε ισχυρή την παρουσία της και επιβλήθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες υπό τις διάφορες εκδοχές της¹⁵. Μετά την ήττα του Χίτλερ η ακροδεξιά άρχισε να αποδυναμώνεται και κατά τις δεκαετίες του 1960-1980 βρισκόταν στο περιθώριο. Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται ενίσχυση των ακροδεξιών κομμάτων λόγω των οικονομικών προβλημάτων και των κοινωνικών εντάσεων. Η αίσθηση του συναινετικού κλίματος κυβέρνησης και αντιπολίτευσης, η παρουσία μεταναστών, η φιλελευθεροποίηση των ηθών, η πολιτική διαφθορά πυροδοτούν αντιδράσεις. Η άκρα δεξιά εκμεταλλευόμενη τα παραπάνω και τροφοδοτούμενη από τις στερήσεις και τις φοβίες του εκλογικού σώματος που αναζητά την σωτηρία σε αυταρχικές και βίαιες προτάσεις, κερδίζει έδαφος (Meny, 1995).

¹⁵ η φασιστική εκδοχή της ακροδεξιάς επιβλήθηκε στην Ιταλία, η ναζιστική της μορφή στην Γερμανία και συντεχνιακή της μορφή στην Ισπανία και στην Πορτογαλία.

Στην βιβλιογραφία συζητούνται τρεις αιτίες, οι οποίες ερευνάται αν έδρασαν καταλυτικά στην άνοδο της Χρυσής Αυγής: το μεταναστευτικό ζήτημα, η ελληνική κρίση και η ιδεολογία. Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται μία παρουσίαση των θεωριών σχετικά με την άνοδο της Χρυσής Αυγής, με σκοπό να ερμηνευθεί αν εν τέλει το μεταναστευτικό ζήτημα αποτέλεσε σημαντικό θέμα που καθόρισε την ψήφο προς τη Χρυσή Αυγή.

3.3.1. Το μεταναστευτικό ζήτημα

Στην βιβλιογραφία φαίνεται πως η άνοδος της ακροδεξιάς είναι ευρωπαϊκό φαινόμενο και αποδίδεται σε περίπλοκα και αλληλεπιδρώμενα αίτια. Υποστηρίζεται ακόμη ότι η σχέση ανάμεσα στην άνοδο της ακροδεξιάς και την μετανάστευση είναι αναμφισβήτητη, αλλά στην Ελλάδα δεν αποτελεί ισχυρό παράγοντα για την άνοδο της ακροδεξιάς (Φραγκουδάκη, 2013).

Η παραπάνω άποψη της συγγραφέως τεκμηριώνεται με στοιχεία που καταγράφουν την στασιμότητα της ακροδεξιάς την δεκαετία του '90, όπου το μεταναστευτικό ζήτημα εκτινάχθηκε. Η κρατική μεταναστευτική πολιτική ήταν απύσχα, ο ρατσισμός νομιμοποιούνταν έμμεσα από τη μη κρατική παρέμβαση. Οι μετανάστες μετατράπηκαν σε υπαίτιους για την εγκληματικότητα, την οικονομική κρίση και την ανεργία.

Η έκρηξη που εμφανίστηκε ως προς το μεταναστευτικό ζήτημα διά μέσου της ανοχής σε φαινόμενα ρατσιστικής βίας και εκφράσεις μίσους ήταν αποτέλεσμα της κρατικής πολιτικής. Η απουσία της μεταναστευτικής πολιτικής και οι μετατοπίσεις των θέσεων των κομμάτων εξουσίας προς την άκρα δεξιά για ψηφοθηρικούς λόγους επηρέασε την απουσία ανοχής του πληθυσμού για τη μετανάστευση.

Ένας ακόμη λόγος για την απορρύθμιση του ελληνικού εκλογικού σώματος αποτέλεσε η αύξηση των ανησυχιών για τη μετανάστευση και η αύξηση των αντιλήψεων ότι το ελληνικό κράτος είναι ανίκανο να ελέγξει τη ροή των μεταναστών χωρίς έγγραφα και των αιτούντων άσυλο. Από τη δεκαετία του 1990, όποτε η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα εκροής, σε χώρα εισροής μεταναστών η ελληνική κοινή γνώμη αντιμετώπισε τη μετανάστευση με σημαντικό σκεπτικισμό. Οι δημοσκοπήσεις που εφαρμόζονταν έδειχναν τον σκεπτικισμό των Ελλήνων έναντι του μεταναστευτικού. Η οικονομική κρίση επιδείνωσε τις προκλήσεις που θέτει η

ανεξέλεγκτη μετανάστευση στην Ελλάδα, φέρνοντας στην επιφάνεια τις αποτυχημένες πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου των τελευταίων δεκαετιών καθώς και την ανικανότητα του ελληνικού κράτους να ελέγχει τα ανατολικά του σύνορα. Το ζήτημα της μετανάστευσης παρείχε γόνιμο έδαφος για την πολιτική κινητοποίηση των απογοητευμένων ψηφοφόρων που ένιωθαν έντονα την ανάγκη τερματισμού των ανεξέλεγκτων μεταναστευτικών ροών και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που θέτει η μετανάστευση. Ο ΛΑΟΣ ανήγαγε το ζήτημα της μετανάστευσης σε καίριο θέμα και την έθεσε στο επίκεντρο της ρητορικής του κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Όμως, αποδυναμώθηκε εκλογικά καθώς μετείχε σε κυβέρνηση συνασπισμού και υποστήριξε το μνημόνιο συνεργασίας (Ellinas, 2013).

Η Χρυσή Αυγή μπόρεσε επίσης να επωφεληθεί προβάλλοντας ακραίες εθνικιστικές θέσεις, οι οποίες αφορούσαν ένα ευρύ φάσμα πολιτικών, συμπεριλαμβανομένης της μετανάστευσης, όπως αυτή είχε δομηθεί από τον ΛΑ.Ο.Σ.. Το αντιμεταναστευτικό προφίλ του κόμματος ενισχύεται από τη βίαιη δραστηριότητα των μελών του εναντίον των μεταναστών. Ο συνδυασμός της εθνικιστικής κοσμοθεωρίας και της βίαιης δραστηριότητάς της βοήθησε την Χρυσή Αυγή να αποκτήσει κυριότητα στο ζήτημα της μετανάστευσης (Γεωργιάδου, 2019).

Επιπλέον, η Χρυσή Αυγή έχει μειωμένη επιρροή στους ανειδίκευτους εργάτες, όπου οι μετανάστες έχουν έντονη παρουσία.. Η υπόθεση της υποκατάστασης των ημεδαπών από τους μετανάστες εμφανίζεται μόνο σε χαμηλής ειδίκευσης θέσεις εργασίας, καθώς προτιμάται το χαμηλότερο κόστος εργασίας που διαμορφώνεται βάσει του φθηνού εργατικού δυναμικού, δηλαδή τους μετανάστες (Καψάλης, 2020). Παρόλο που οι μελέτες δείχνουν αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στο εισόδημα των γηγενών, το γεγονός πως αυτοί οι ανειδίκευτοι εργάτες δεν επέλεξαν την ακροδεξιά καταδεικνύει την μη συσχέτιση της μετανάστευσης με την άνοδο της Χρυσής Αυγής (Καψάλης, 2018).

Η Χρυσή Αυγή δραστηριοποιήθηκε σε περιοχές με υψηλή μετανάστευση όπως ο Άγιος Παντελεήμονας, επενδύοντας στην οικοδόμηση βάσης της υποστήριξης και των δεσμών με τοπικές κοινότητες. Μάλιστα, η Χρυσή Αυγή διακρίνεται για το εκτεταμένο οργανωτικό της δίκτυο. Ένα ακόμη ζήτημα που ωφέλησε το κόμμα ήταν ο αποκλεισμός από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η αρνητική δημοσιότητα. Ωστόσο, κάποια κάλυψη των δραστηριοτήτων της ήταν πολύ πιο ευνοϊκή,

επισημαίνοντας το «κοινωνικό έργο» του κόμματος. Ορισμένες αναφορές παρουσίασαν περιπολίες ασφαλείας σε αστικές περιοχές και συνοδεία ΑΤΜ για τους ηλικιωμένους ως χρήσιμες και απαραίτητες σε μια χώρα όπου η κρατική αρχή κατέρρευε. Αυτό βοήθησε στη νομιμοποίηση των δραστηριοτήτων «εκκαθάρισης» της Χρυσής Αυγής, ιδίως σε περιοχές με υψηλό μεταναστευτικό πληθυσμό όπως ο Άγιος Παντελεήμονας στην Αθήνα, όπου το κόμμα πιστεύεται ότι εφαρμόζει το δικό του νόμο μέσω της απειλής χρήσης βίας (Ψαρράς, 2012).

Η Χρυσή Αυγή χρησιμοποίησε προεκλογικά την κατοχυρωμένη ασφαλειοποίηση της *μετανάστευσης* κι έδρασε καταλυτικά με “κοινωνικό ακτιβισμό” σε περιοχές που δέσποζαν οι εγκληματικές ενέργειες και το αίσθημα ανασφάλειας. Επιπρόσθετα, εκμεταλλεύτηκε τις ανεπάρκειες της κρατικής διαχείρισης, την ασάφεια της αριστερής ιδεολογίας και την μειωμένη δράση των αντιρατσιστικών κινημάτων σχετικά με την πρόταση και προάσπιση μίας ολοκληρωμένης αντιμετώπισης του μεταναστευτικού ζητήματος (Καψάλης, 2018).

Έρευνα δείχνει ότι η αύξηση των εκλογικών ποσοστών της Χρυσής Αυγής συμπίπτει με την αύξηση των αλλοδαπών πολιτών στην χώρα (Public Issue, 2012) με το 27% του εκλογικού του σώματος να αναφέρει ότι το ζήτημα της μετανάστευσης αποτέλεσε κίνητρο για την ψήφο τους στο κόμμα της Χρυσής Αυγής. Τέλος, όπως αναφέρει μελέτη (Roushas, 2014) η Νέα Δημοκρατία, ο ΛΑΟΣ και η Χρυσή Αυγή το 2012 συνέκλιναν στις θέσεις τους σχετικά με την μετανάστευση, οι οποίες συνοψίζονται ως εξής: ισχυρή αστυνόμευση και απέλαση των παράτυπων μεταναστών, η αξίωση ότι η χορήγηση υπηκοότητας σε μετανάστες δεύτερης γενιάς θα ενθαρρύνει την μετανάστευση προς την Ελλάδα, και ότι η πολυπολιτισμικότητα δεν είναι θετικό φαινόμενο.

Σχετικά με το θέμα της ιθαγένειας η Χρυσή Αυγή αυτοπροσδιορίζεται ως εθνικιστική και απορρίπτει την απόδοση ιθαγένειας σε αλλοδαπούς για να μην εκφυλιστεί το ελληνικό γένος. Το ζήτημα της ιθαγένειας φαίνεται πως επηρεάζει τους ψηφοφόρους καθώς όπως φαίνεται στην ίδια έρευνα (Public Issue, 2012) το 46% των ψηφοφόρων της αυτοχαρακτηρίζεται ως «εθνικιστές».

Μελέτη (Roushas, 2014) επικεντρώνεται στο γεγονός ότι η άνοδος της Χρυσής Αυγής δεν μπορεί να εξηγηθεί μονοπλεύρως από έναν παράγοντα., επισημαίνοντας ότι η οικονομική δυσарέσκεια, η μετανάστευση και η αφομοίωση των μεταναστών με την

παροχή ιθαγένειας βοηθούν στην εξήγηση του πλαισίου της ανόδου. Η Χρυσή Αυγή εκμεταλλεύτηκε το αντιμεταναστευτικό αίσθημα που είχε καλλιεργήσει ο ΛΑΟΣ, το οποίο είχε αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, και είχε ενισχυθεί λόγω της οξείας οικονομικής κρίσης που οδήγησε σε μια άνευ προηγουμένου αύξηση της ανεργίας και τα επίπεδα φτώχειας. Η πτώση του ΛΑΟΣ επήλθε έπειτα από την ένταξή του στα mainstream κόμματα, έτσι η Χρυσή Αυγή μπόρεσε να καταλάβει τον ακροδεξιό πολιτικό χώρο. Ταυτόχρονα, παρατηρήθηκε πως οι τοποθετήσεις της Νέας Δημοκρατίας και του ΛΑΟΣ σχετικά με το μεταναστευτικό ζήτημα χρησιμεύουν για τη νομιμοποίηση του λόγου της Χρυσής Αυγής.

Σύμφωνα με μελέτες η μετανάστευση – όντας ένα υποπολιτικοποιημένο ζήτημα – στην Ελλάδα, δεν αποτελεί θέμα που καθορίζει την ψήφο των πολιτών (Καψάλης, 2018) Η ασφαλειοποίηση όμως της μεταναστευτικής πολιτικής από τα κόμματα χρησιμοποιείται για ψηφοθηρικούς λόγους και φέρει τα αντίστροφα αποτελέσματα, καθώς ενισχύει τον ξενοφοβικό λόγο, νομιμοποιώντας την ακροδεξιά και ωθώντας ψηφοφόρους στους κόλπους της (Karyotis, 2012).

3.3.2. Η ελληνική κρίση

Για να γίνει κατανοητή η άνοδος και οι παράγοντες που επηρέασαν την ακροδεξιά στην Ελλάδα πρέπει να εκτιμηθεί η φύση του ελληνικού πολιτικού συστήματος και η επίδραση που είχε η οικονομική κρίση σε αυτό.

Στην βιβλιογραφία αναφέρεται πως το ελληνικό πολιτικό σύστημα υπέφερε από υψηλά επίπεδα διαφθοράς, πελατειακών σχέσεων και λαϊκισμού. Η πολιτική κρίση ήταν εμφανής ήδη από το 2008, όπου σημειώθηκε η δολοφονία του ανήλικου Αλέξανδρου Γρηγορόπουλου από αστυνομικό, με εξάρσεις κινητοποιήσεων για εβδομάδες. Η ελληνική κρίση χρέους αποκάλυψε περαιτέρω τις χρόνιες αποτυχίες του συστήματος και προκάλεσε εκκλήσεις για ριζοσπαστική πολιτική αλλαγή, τόσο στα αριστερά όσο και στα δεξιά. Τα τελευταία χρόνια το πολιτικό σύστημα τείνει στην απονομιμοποίηση και η πελατειακή σχέση κόμματος – ψηφοφόρων συρρικνώνεται λόγω οικονομικής κρίσης. Ελλείπει αποτελεσματικών θεσμικών διαύλων πολιτικής συμμετοχής, η κατάρρευση των πελατειακών δικτύων μέσω των οποίων δρούσαν προηγουμένως οι εκλογείς, απαιτούσε την εμφάνιση νέων ριζικών μορφών συμμετοχής. Η αποτυχία του πολιτικού συστήματος να παρέχει εναλλακτικές μορφές πολιτικής συμμετοχής μπορεί εν μέρει να εξηγήσει τη νομιμοποίηση και την

υποστήριξη της πολιτικής βίας ως μέσου έκφρασης πολιτικής δυσαρέσκειας. Η αποτελεσματικότητα αυτού του μέσου σχετίζεται με την ανοχή, ή ακόμη και με τη συνενοχή των κρατικών αρχών, οι οποίες αναμφισβήτητα εθελουφλούν στις βίαιες εκφράσεις πολιτικής δυσαρέσκειας. (Ellinas, 2013).

Σύμφωνα με την Φραγκουδάκη (2013) η κρίση νομιμότητας και η οικονομική κρίση στάθηκαν παράγοντες για την άνοδο της ακροδεξιάς στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, η κρίση νομιμότητας των κομμάτων του δικομματισμού επήλθε έπειτα από καταγγελίες για κατάχρηση εξουσιών και υπέρμετρο πλουτισμό. Από την άλλη, η οικονομική κρίση αντιμετωπίστηκε με λαϊκιστικό τρόπο από τα κόμματα εξουσίας, αλλά και από τα της αντιπολίτευσης, με τα κόμματα εξουσίας να αποποιούνται των ευθυνών και να αλληλοκατηγορούνται. Ουσιαστικά, η οικονομική κρίση μετέτρεψε την κρίση νομιμότητας των κομμάτων, σε κρίση νομιμότητας του συστήματος του κοινοβουλευτισμού, καλλιεργώντας το έδαφος για την άκρα δεξιά, η οποία θεωρεί τον κοινοβουλευτισμό εχθρό.

Στην ίδια λογική, τις κοινωνικές κρίσεις που εκτυλίχθηκαν από το 2009 κι έπειτα και την επιρροή τους στην άνοδο της ακροδεξιάς στην Ελλάδα εξετάζουν η Χαλκιοπούλου και Βασιλοπούλου (2015) και καταλήγουν πως στην Ελλάδα, η κρίση χρέους μετατράπηκε σε κρίση πολιτική, η οποία επέφερε την διάλυση του κλασικού δικομματισμού, τον κατακερματισμό του εκλογικού συστήματος, και την άνοδο της Χρυσής Αυγής, η οποία εκπροσωπεί την ακροδεξιά οικογένεια έπειτα από την πτώση του ΛΑΟΣ. Η αμφισβήτηση της κρατικής ικανότητας ως προς την διαχείριση της κρίσης και των συνεπειών της οδήγησε στην απονομιμοποίηση του συστήματος και άφησε τα περιθώρια σε εξτρεμιστικά κόμματα, όπως η Χρυσή Αυγή να αναδειχθούν.

Η Χρυσή Αυγή ήταν στην καλύτερη θέση για να επωφεληθεί από την απορρύθμιση του ελληνικού εκλογικού σώματος που συνέβη το 2012, καθώς ήταν αποστασιοποιημένη από το υφιστάμενο πολιτικό σύστημα, αφού για σχεδόν τρεις δεκαετίες μετά την ίδρυσή της, η Χρυσή Αυγή κατάφερε να μετατρέψει τον περιθωριακό της χαρακτήρα σε σύμβολο της γνήσιας και αυθεντικής αντίθεσής της στο πολιτικό σύστημα. Η Χρυσή Αυγή έχοντας περάσει πολύ χρόνο στην πολιτική ερημιά, παρουσιάζεται ως ένα κόμμα που επιδιώκει να μεταμορφώσει ριζικά την ελληνική πολιτική.

Μετά τις εκλογές του Ιουνίου του 2012, η Χρυσή Αυγή τράβηξε την προσοχή των μέσων ενημέρωσης διανέμοντας δωρεάν φαγητό και οργανώνοντας δωρεές σε τράπεζες αίματος «μόνο για Έλληνες». Αν και η κίνηση ήταν περιορισμένη σε κλίμακα, η προσοχή των μέσων ενημέρωσης ενίσχυσε το έργο της τοπικής κοινότητας του κόμματος, επιτρέποντάς του να διεκδικήσει κοινωνική νομιμότητα διατηρώντας ταυτόχρονα το εθνοκεντρικό του μήνυμα (Ellinas, 2013).

Σύμφωνα με την Βασιλική Γεωργιάδου (2019), η ανοδική πορεία της εκλογικής ζήτησης της Χρυσή Αυγής συναρτάται με το ξέσπασμα της κρίσης στην Ελλάδα και των υπογραφέντων μνημονίων. Μέρος του εκλογικού σώματος εξέλαβε τα μνημόνια, ως εγκατάλειψη εθνικής κυριαρχίας, κάτι που οδήγησε στην κατάρρευση του δικοματισμού. Η Χρυσή Αυγή καλλιέργησε την ιδέα μιας εθνικιστικής λύσης διαμαρτυρόμενη στο status quo, παρουσιαζόμενη ως αντισυστημική. Η Χρυσή Αυγή συγκάλυπτε τον νεοναζιστικό της χαρακτήρα, ειδικά σε όσους από τους ψηφοφόρους της που η επιλογή τους δεν συνάδει με τις νεοναζιστικές ιδέες και τις βίαιες πρακτικές της.

Κρίσιμο μέγεθος για την εξήγηση της ανόδου της Χρυσής Αυγής για τον Χριστόπουλο αποτελεί η μνημονιακή στροφή της συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, αφήνοντας το περιθώριο στην Χρυσή Αυγή να πλασάρεται ως το αντισυστημικό και αντιμνημονιακό κόμμα, προσεγγίζοντας τους απογοητευμένους και πληττόμενους από την κρίση (Ενθέματα, 2015). Μάλιστα, η μεγάλη απήχηση που συγκέντρωνε στους άνεργους αποδεικνύει κατά την Παρασκευά – Βελουδογιάννη το γεγονός ότι η κρίση δρα καταλυτικά στην μεγιστοποίηση του φασιστικού καθεστώτος ως άμεση απόρροια της κοινωνικής περιθωριοποίησης (Ενθέματα, 2015).

Σύμφωνα με τον Ψαρρά (2012) η Χρυσή Αυγή ανήλθε λόγω της οργής και της απελπισίας που διακρίνει τον λαό που μαστίζεται από την πολύπλευρη κρίση. Η αποδοχή της βίας και της επιθετικότητας της Χρυσής Αυγής αποτελούν την απάντηση του λαού στο υπάρχον διαφθαρμένο σύστημα.

Η άνοδος της Χρυσής Αυγής συνδέθηκε μέσω της στρατηγικής δημιουργίας οχυρών μέσα στην επικράτεια. Μάλιστα επισημαίνεται πως όσο η οργάνωση δραστηριοποιούνταν στα κάστρα της, παρέμενε αθέατη στην επικράτεια, έχοντας εκπρόσωπο στο δημοτικό συμβούλιο των Αθηνών ήδη από το 2010, η Χρυσή Αυγή καλλιεργούσε το κλίμα για την περαιτέρω άνοδό της (Γεωργιάδου, 2019)

Έπειτα από σειρά εκλογικών αναμετρήσεων, ο ακτιβισμός και τα εκλογικά ποσοστά της υποχώρησαν, κάτι που συνδέεται με την έναρξη της δικαστικής διερεύνησης για τη Χρυσή Αυγή και την παραπομπή σε δίκη του αρχηγού και μεγάλου αριθμού στελεχών της κατηγορώντας τους για συμμετοχή τους σε εγκληματική οργάνωση. Ταυτόχρονα διεκόπη η κρατική χρηματοδότηση που είχε προηγηθεί πριν την έναρξη της δίκης, το οποίο είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των δράσεων του κόμματος υπέρ των Ελλήνων – χαμένων από την κρίση που είχαν επιλέξει τη Χρυσή Αυγή για να τιμωρήσουν το υπάρχον σύστημα. (Γεωργιάδου, 2019)

3.3.3. Η ιδεολογία

Η Φραγκουδάκη (2013) στα αίτια της άνοδου της ακροδεξιάς συγκαταλέγει και τα ιδεολογικά στοιχεία που την έθρεψαν. Μάλιστα, θεωρεί πως η ακροδεξιά δεν συνάντησε αντίσταση στην κοινωνία, καθώς ακροδεξιές κι εθνικιστικές ιδέες προβάλλονταν ευρέως από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, χωρίς να δέχεται καν κριτική από του πολιτικούς ή αντίθεση από τους θεσμούς, νομιμοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τον ρατσιστικό της λόγο.

Οι παράγοντες που σχετίζονται με την άνοδο της ακροδεξιάς καταγράφονται ως εξής: η ιδεολογική κρίση που επήλθε έπειτα από την πτώση της ΕΣΣΔ και τις επιρροές που είχε αυτή στα κυρίαρχα ιδεολογικά ρεύματα, η εμμονή με θέματα που αφορούσαν την εθνικότητα, την θρησκεία και την γλώσσα των Ελλήνων και η έκφραση αυτών των ιδεών από ρεύματα και φορείς, που είχαν σκοπό την προώθηση της ανωτερότητας της ελληνικότητας (το ρεύμα των νεορθόδοξων και ο ελληνικός γλωσσικός όμιλος αντίστοιχα), η ανοχή στην αντιποίηση της αρχής, με δικαιολογία ότι οι δράστες είναι πατριώτες που διαφωνούν με τον χειρισμό του κράτους, η παρέμβαση της Εκκλησίας σε ζητήματα ελευθερίας της συνείδησης, δηλαδή στην αναγραφή του θρησκευμένου στην ταυτότητα, χρησιμοποιώντας πολιτικές θέσεις που κατήγγειλαν τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας και τον στόχο του αφελληνισμού, καθώς και ο συνωμοσιακός λόγος που δημιουργήθηκε εξαιτίας αναφοράς ιστορικών γεγονότων στα σχολικά εγχειρίδια που θεωρήθηκε ότι αποσκοπούσαν σε στρέβλωση της ελληνικής ιστορίας.

Η αντικατάσταση της εθνικοφροσύνης που δέσποζε από την μετεμφυλιακή εποχή με τη νέα εθνικοφροσύνη, η οποία κρατά μία αντιευρωπαϊκή και βαθειά αντιδημοκρατική στάση, όντας προσκολλημένη στην ορθοδοξία και στο δόγμα ότι ο

ελληνισμός βρίσκεται υπό απειλή, θεμελιώνουν σύμφωνα με την Φραγκουδάκη (2013) τις ακροδεξιές ιδέες, καθώς η ιδεολογία της ακροδεξιάς συνάδει με το υπό απειλή έθνος, το οποίο μόνο εκείνη μπορεί να σώσει.

Σύμφωνα με την Παρασκευά – Βελουδογιάννη, το γεγονός ότι τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής έπειτα από τη δολοφονία Φύσσα και την ανάληψη της πολιτικής ευθύνης από το κόμμα βελτιώθηκαν, οδηγεί στο συμπέρασμα πως ένα μέρος του εκλογικού σώματος έχει εκφασιστεί (Ενθέματα, 2015).

Σύμφωνα με τον Κουζέλη η άνοδος της Χρυσής Αυγής δεν ήρθε απότομα. Αντιθέτως αυτή είχε προετοιμαστεί από τις μεταλλάξεις και τις νομιμοποιήσεις των πολιτικών εκπροσώπων και υποστηρικτών των ναζί, των μεταξικών και των δοσίλογων, από την αναπαραγωγή και αναπροσαρμογή της εθνικοφροσύνης ως ιδεολογία και από την εισχώρηση του ολοκληρωτισμού στον πολιτικό λόγο. Την άνοδο αυτή προετοίμασαν και τα αστικά κόμματα που έθρεψαν τον εθνοκεντρισμό, την αντιεβραϊκή συνωμοσιολογία, τον ρατσισμό, την ξενοφοβία, το μίσος για την ελεύθερη διανοήση και κυρίως την απαξίωση για την Δημοκρατία. Τέλος, βασικός παράγοντας για την άνοδο αυτή στάθηκε ο ΛΑ.Ο.Σ. και η ατζέντα που είχε δομήσει κατά της αριστεράς και εν γένει σε κάθε τι διαφορετικό (Ενθέματα, 2012).

Οι Αβδελά και Ψαρρά θεωρούν πως η ανθεκτικότητα και η αναζωπύρωση, σε καιρούς κρίσης, ιδεών που αποτελούν βαθιές δομές στην ελληνική κοινωνία εξηγούν την άνοδο που σημείωσε το κόμμα της Χρυσής Αυγής το 2012. Ο αντισημιτισμός, ο ρατσισμός, ο εθνικισμός, η απαξίωση των πολιτικών και ο σεξισμός αποτελούν σταθερές αντιλήψεις. Φαίνεται πως από την ελληνική κοινωνία εκλείπει η ανοχή για την ετερότητα, πλέον αυτή η μη ανοχή εκδηλώνεται απροκάλυπτα ως εχθρότητα. Αυτή η στάση δικαιολογεί και την ανοχή στις βίαιες πρακτικές που υιοθετεί η Χρυσή Αυγή (Ενθέματα, 2012).

3.4. Ανάλυση εκλογικών αποτελεσμάτων της Χρυσής Αυγής ανά εκλογική περιφέρεια

Σε αυτό το σημείο θα παρατεθούν τα ποσοστά¹⁶ που συγκέντρωσε η Χρυσή Αυγή ανά εκλογική περιφέρεια, τονίζοντας με έντονα γράμματα (bold) τις περιοχές που η παρουσία του μεταναστευτικού είναι έντονη, προκειμένου να ερευνηθεί αν στις περιφέρειες αυτές η Χρυσή Αυγή συγκεντρώνει τα υψηλά ποσοστά της. Οι εκλογικές περιφέρειες που τονίζονται είναι οι: Α΄ και Β΄ Αθηνών, Α΄ και Β΄ Πειραιώς, Αττικής, καθώς πάνω από το 40% των μεταναστών δείχνει να διαμένει εντός των συνόρων της Αττικής (Iefimerida,2016) αλλά και τα Δωδεκάνησα, η Λέσβος, η Χίος, η Βοιωτία, ο Έβρος, η Σάμος, η Καβάλα, το Κιλκίς και τα Γρεβενά, όπου βρίσκονται Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης και Κέντρα Κράτησης και τέλος η Ηλεία, όπου στην Μανωλάδα εργάζεται και διαμένει μεγάλο ποσοστό αλλοδαπών.

Εκλογική Περιφέρεια	Ποσοστό 2012	Ποσοστό 2015 I	Ποσοστό 2015 II	Ποσοστό 2019
Α' Αθηνών	8,78%	7,05%	6,91%	3,09%
Β' Αθηνών	6,71%	5,73%	5,64%	2,53%
Α' Πειραιώς	8,88%	7,44%	7,82%	3,18%
Β' Πειραιώς	9,49%	7,80%	8,40%	3,69%
Αττικής	9,70%	8,44%	8,68%	3,89%
Αιτωλοακαρνανίας	7,92%	6,42%	7,00%	2,74%
Αργολίδος	9,90%	7,32%	8,55%	2,68%
Αρκαδίας	7,78%	5,83%	6,75%	2,58%
Άρτας	4,50%	3,76%	4,21%	1,50%
Αχαΐας	6,32%	4,82%	5,55%	2,12%
Βοιωτίας	8,18%	6,65%	7,70%	3,23%
Γρεβενών	5,63%	5,83%	5,61%	8,87%
Δράμας	5,09%	5,99%	7,09%	2,96%
Δωδεκανήσου	6,13%	5,53%	8,05%	3,69%
Έβρου	6,09%	7,50%	8,71%	3,52%

¹⁶ Τα ποσοστά που παρατίθενται είναι από τις εθνικές εκλογές, οι οποίες σύμφωνα με την εκλογική κοινωνιολογία είναι οι εκλογές πρώτης τάξης, στις οποίες οι ψηφοφόροι αποφασίζουν βάσει σημαντικών εθνικών θεμάτων, βλ. ανωτέρω.

Εύβοιας	8,57%	6,96%	7,93%	2,64%
Ευρυτανίας	4,20%	4,38%	4,70%	1,61%
Ζακύνθου	6,11%	4,79%	6,73%	2,36%
Ηλείας	7,85%	6,04%	7,59%	2,40%
Ημαθίας	7,70%	7,48%	9,26%	4,04%
Ηρακλείου	2,63%	2,81%	3,94%	1,51%
Θεσπρωτίας	5,84%	3,68%	4,72%	1,61%
Α' Θεσσαλονίκης	6,91%	7,07%	7,27%	3,92%
Β' Θεσσαλονίκης	7,85%	7,91%	8,44%	4,20%
Ιωαννίνων	4,23%	4,34%	4,75%	1,94%
Καβάλας	6,97%	7,11%	7,80%	3,35%
Καρδίτσας	6,02%	6,42%	7,34%	2,29%
Καστοριάς	7,56%	7,67%	8,56%	2,98%
Κέρκυρας	7,23%	5,70%	7,55%	3,18%
Κεφαλληνίας	7,87%	6,05%	7,38%	2,99%
Κιλκίς	8,18%	8,60%	9,47%	3,18%
Κοζάνης	5,76%	5,29%	6,20%	2,99%
Κορινθίας	11,98%	7,29%	8,66%	5,24%
Κυκλάδων	6,32%	5,07%	6,19%	2,54%
Λακωνίας	10,19%	10,47%	11,44%	3,41%
Λάρισας	6,04%	6,45%	7,05%	2,78%
Λασιθίου	2,68%	2,81%	3,95%	3,64%
Λέσβου	4,65%	4,66%	7,78%	2,82%
Λευκάδας	5,55%	4,68%	5,27%	1,83%
Μαγνησίας	7,03%	6,90%	8,46%	3,89%
Μεσσηνίας	8,20%	7,20%	8,10%	2,86%
Ξάνθης	4,30%	4,79%	5,59%	2,62%
Πέλλας	7,58%	7,56%	9,42%	3,59%
Πιερίας	6,70%	7,82%	7,43%	3,21%
Πρέβεζας	5,94%	4,63%	5,08%	1,65%
Ρεθύμνης	2,98%	3,11%	4,04%	1,72%
Ροδόπης	3,74%	4,89%	5,46%	2,17%

Σάμου	5,10%	5,54%	7,66%	3,55%
Σερρών	6,77%	6,43%	7,91%	2,94%
Τρικάλων	4,90%	4,64%	5,65%	1,82%
Φθιώτιδας	7,31%	6,24%	7,77%	2,82%
Φλώρινας	5,61%	5,01%	6,74%	2,37%
Φωκίδας	7,31%	6,55%	7,10%	2,62%
Χαλκιδικής	6,35%	6,24%	7,22%	5,26%
Χανίων	4,28%	4,29%	6,12%	2,45%
Χίου	4,19%	4,69%	5,82%	2,98%

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών

Τα αποτελέσματα των εκλογών του 2012 δεν συνάδουν με την πεποίθηση ότι σε περιοχές με έντονο μεταναστευτικό πληθυσμό και προβλήματα υποβάθμισης της κοινωνικής ζωής, η Χρυσή Αυγή θα συγκέντρωνε τα υψηλότερα ποσοστά της. Αντίθετα, τα υψηλότερα ποσοστά της συγκεντρώνονται σε περιοχές που αποτελούν τον εθνικιστικό πυρήνα, δηλαδή το υπόλοιπο Αττικής, η Πελοπόννησος και δή η Κορινθία και η Λακωνία και η Μακεδονία. Το 2015 διαφαίνεται μία αύξηση των ποσοστών στα νησιά που υποδέχθηκαν και διαχειρίστηκαν την έλευση των μεγάλων μεταναστευτικών – προσφυγικών ροών. Η αύξηση αυτή φαίνεται να είναι μία αντίδραση της κρατικής ανευθυνότητας και αδυναμίας διαχείρισης κι όχι μία προτίμηση που εξέφραζε την ξενοφοβία των κατοίκων. Αυτή η πεποίθηση επιβεβαιώνεται με το αίσθημα αλληλεγγύης που έδειξαν οι κάτοικοι των νησιών προς τους μετανάστες, μάλιστα οι κάτοικοι της Λέσβου προτάθηκαν για Νόμπελ Ειρήνης, αλλά και από την αδυναμία της Χρυσής Αυγής να πραγματοποιήσει ανοιχτές εκδηλώσεις και να εκφράσει την αποστροφή της προς τους “λαθρομετανάστες” σε αυτές τις περιοχές (Καυάλης, 2018).

Ο Κουστένης αντιδιαστέλλει την ύπαιθρο με την πρωτεύουσα όσον αφορά την επιρροή που άσκησε το μεταναστευτικό φαινόμενο στην άνοδο της Χρυσής Αυγής και κατέληξε πως στην Αθήνα δεν φάνηκε να απέδωσε εκλογικά αυτό το γεγονός. Μάλιστα στην πλατεία Βικτωρίας στις εκλογές του 2015 δεν υπήρξε μεταβολή στο ποσοστό της Χρυσής Αυγής από τις εκλογές του 2012, ενώ αντίθετα στα ακριτικά νησιά και κυρίως σε Λέσβο και Σάμο σημειώθηκε αύξηση της τάξης του 3% (Αυγή, 2015).

Υπολογίσιμη είναι η ενίσχυση που έλαβε στα νησιά του Αιγαίου η Χρυσή Αυγή και για τον Χριστόπουλο (Ενθέματα, 2015). Ωστόσο, η εκτίμησή του είναι ότι πρόκειται για ψήφο που εξέφραζε την αδυναμία διαχείρισης των ροών, καθώς θεωρεί πως ο λαός δεν υιοθέτησε την ξενοφοβική ρητορεία της Χρυσής Αυγής περί εισβολέων και δεν ανταποκρίθηκε στο ρατσιστικό κάλεσμα της.

Τον Ιανουάριο του 2015 η απήχηση της στην Αθήνα και στον Πειραιά έπεσε, ενώ η Λακωνία εξακολούθησε να συγκεντρώνει τα υψηλά ποσοστά. Τον Σεπτέμβρη, όπου η προσφυγική κρίση βρισκόταν σε έξαρση τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής ήταν πτωτικά σε Αθήνα και Πειραιά, ενώ ανέβηκαν σε Λέσβο, Δωδεκάνησα, Σάμο, Χίο, Καβάλα και Κιλκίς. Ωστόσο, η Λακωνία και πάλι συγκέντρωσε το μεγαλύτερο ποσοστό που κυμαινόταν γύρω στο 11%.

Στις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 2015 η Χρυσή Αυγή αν και συγκεντρώνει μεγαλύτερο ποσοστό από τον Ιανουάριο, δεν κατάφερε να αυξήσει τις ψήφους της, αντιθέτως απώλεσε περίπου 9.000 ψήφους. Η αύξηση των ποσοστών της οφείλεται στην αύξηση της αποχής. Τα εκλογικά αποτελέσματα της Στερεάς Ελλάς – συμπεριλαμβανομένης και της Αττικής – δείχνουν μία πτώση στα μεγάλα αστικά κέντρα δηλαδή στην Αθήνα και στον Πειραιά. Μεγάλη πτώση παρατηρείται και στην Αιτωλοακαρνανία και στην Εύβοια. Άνοδος σημειώνεται στην Φθιώτιδα και στην Βοιωτία.. Μεγάλη πτώση στα αστικά κέντρα καταγράφεται και στην Μακεδονία. Αυξήσεις σε ψήφους παρατηρούνται σε Σέρρες, Πέλλα, Ημαθία και Φλώρινα. Στην Πελοπόννησο που αποτελεί το κάστρο της ακροδεξιάς ψήφου μειώνονται οι έδρες της Χρυσής Αυγής από δύο σε μία με μοναδική αύξηση να σημειώνεται στο νομό Ηλείας. Στη Θεσσαλία, σημειώθηκε αύξηση ψήφων στην Μαγνησία, αλλά και μείωση στη Λάρισα. Στο Ιόνιο εκλέγεται για πρώτη φορά βουλευτής της Χρυσής Αυγής στην Κέρκυρα. Αύξηση σε ψήφους σημειώνει η Χρυσή Αυγή στα νησιά του Αιγαίου. Ωστόσο, χρήζει επεξήγησης ότι για το μέγεθος του προσφυγικού ρεύματος που δέχθηκαν τα νησιά, η αύξηση της Χρυσής Αυγής σε ψήφους δεν ήταν μεγάλη. Στην Κρήτη και στην Ήπειρο η Χρυσή Αυγή διατηρεί χαμηλά ποσοστά. Το καλύτερο αποτέλεσμα της το σημειώνει στην Θράκη και ειδικά στον Έβρο (jailgoldendawn, 2015).

Στις τελευταίες διενεργηθείσες εκλογές του 2019, παρά την αναζωπύρωση του μεταναστευτικού και την αναστάτωση στα νησιά του Αιγαίου με την συσσώρευση

προσφύγων και μεταναστών στα hotspots, τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής μειώνονται σε όλες τις περιοχές που στεγάζονται πρόσφυγες και μετανάστες, ειδικά στη Λέσβο και αυξάνονται στα Γρεβενά, τα οποία συγκεντρώνουν το υψηλότερο ποσοστό της Χρυσής Αυγής.

Τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών 2019 φανερώνουν για τη Χρυσή Αυγή καθίζηση σχεδόν στο σύνολο της επικράτειας. Η πρωτική πορεία της Χρυσής Αυγής είχε ξεκινήσει από τις ευρωεκλογές του Μαΐου, όμως συνεχίστηκε χάνοντας σε διάστημα ενός μηνός περίπου 100.000 ψήφους. Τα υψηλότερα ποσοστά της Χρυσής Αυγής στις εθνικές εκλογές 2019 συγκεντρώθηκαν στην Χαλκιδική – 5,26%, στο Κιλκίς – 5,24%, στην Β' Δυτικής Αττικής – 4,62%, στην Β' Θεσσαλονίκης – 4,21%, στην Ημαθία – 4,04%, στην Α' Θεσσαλονίκης – 3,92%, στην Μαγνησία – 3,89%, στην Β' Πειραιώς – 3,69%, στα Δωδεκάνησα – 3,69% και στην Λακωνία – 3,64%. Αντίθετα, στις εθνικές εκλογές της 7ης Ιουλίου η Χρυσή Αυγή συνεντρίβη σε Άρτα, Ηράκλειο, Θεσπρωτία, Λασιθί, Ευρυτανία, Πρέβεζα, Ρέθυμνο, Τρίκαλα, Λευκάδα και Ιωάννινα, σημειώνοντας ποσοστό μικρότερο του 2% (Iefimerida, 2019).

Παρατηρείται, λοιπόν, πως για τρεις συνεχόμενες εκλογικές αναμετρήσεις υψηλά ποσοστά της Χρυσής Αυγής συγκεντρώνονται σε περιοχές με ελάχιστη ή και καθόλου παρουσία μεταναστών, ενώ περιοχές του Βορείου Αιγαίου που έχουν κληθεί να στεγάσουν και να αντιμετωπίσουν το μεταναστευτικό ζήτημα αυξάνουν τα ποσοστά τους το 2015 και τα μειώνουν αισθητά στις εκλογές του 2019. Κάνοντας κατανοητό πως στις περιοχές που έχουν κληθεί να αντιμετωπίσουν το μεταναστευτικό ζήτημα η Χρυσή Αυγή δεν έχει μεγάλη απήχηση, ούτε κατά τις περιόδους έξαρσης του μεταναστευτικού φαινομένου το 2015 και 2019.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός πως, παρά την αύξηση που έλαβε στα νησιά του Βορείου Αιγαίου το 2015, το 2019 που τα προβλήματα λόγω των εγκατεστημένων προσφύγων και μεταναστών επιβαρύνουν ακόμη τα νησιά αυτά, υπήρξε σημαντική πτώση της Χρυσής Αυγής. Επομένως, αφού το πρόβλημα εξακολουθεί να υπάρχει, αν η ποσοστιαία άνοδος της Χρυσής Αυγής οφειλόταν στο μεταναστευτικό ζήτημα το 2015, θα έπρεπε να έχει διατηρηθεί και το 2019, γεγονός που επαληθεύει την αποσύνδεση της μετανάστευσης από την άνοδο της Χρυσής Αυγής.

Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα

Έπειτα από την παράθεση θεωριών και αναλύσεων που προηγήθηκε σχετικά με την ιδεολογία, την πορεία, τον λόγο της Χρυσής Αυγής, αλλά και την ανάλυση του προφίλ των ψηφοφόρων πρέπει να αποσαφηνιστούν τα αίτια της ανόδου της Χρυσής Αυγής στην ελληνική πολιτική σκηνή, αλλά και να καταδειχθεί η σχέση μεταξύ μεταναστευτικού και Χρυσής Αυγής.

Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία που παρατέθηκε ανωτέρω γίνεται αντιληπτό πως η Χρυσή Αυγή – σε πλήρη αντιστοιχία με άλλα ακροδεξιά κόμματα – δομεί τον λόγο της με συνωμοσιακά χαρακτηριστικά μέσα από το δίπολο «Εμείς-Άλλοι». Στον όρο «εμείς» συγκαταλέγονται όσοι μετέχουν του ίδιου αίματος, συγκροτώντας μία φυλή που ενοποιείται υπό το έθνος, στον όρο «άλλοι» νοούνται κατά τη Χρυσή Αυγή όσοι αποκλείονται από την ομάδα της λόγω «διαφορετικότητας» και αποτελούν «εστίες μόλυνσης του αίματος».

Ο λόγος της Χρυσής Αυγής δεν είναι απλώς αντιμεταναστευτικός, ο λόγος της δομείται βάσει του βιολογικού ρατσισμού, ο οποίος θεωρεί κίνδυνο μόλυνσης του αίματος οτιδήποτε πέρα από την κατηγορία «εμείς». Οι μετανάστες μπαίνουν στο στόχαστρο της Χρυσής Αυγής, διότι θεωρούνται ως μιάσματα, ως κίνδυνος εκφυλισμού του έθνους. Οι μετανάστες στον λόγο της Χρυσής Αυγής νοούνται ως μη άνθρωποι (υπάνθρωποι), ως κατώτεροι λόγω άλλου αίματος και πρέπει να αποβληθούν για αυτόν τον λόγο από την κοινωνία.

Μέρος της βιβλιογραφίας θεωρεί πως το μεταναστευτικό αποτελεί κυρίαρχο θέμα στην ρητορική της Χρυσής Αυγής, επιδίδοντας ευθύνες στους μετανάστες, δαιμονοποιώντας τους και κατηγορώντας τους ως φύσει τζιχαντιστές και τρομοκράτες. Χαρακτηριστικό της ακροδεξιάς αποτελεί η κατασκευή ενός εχθρού, οι μετανάστες αποτελούν εχθρό για το ελληνικό έθνος για την Χρυσή Αυγή. Στους μετανάστες η Χρυσή Αυγή αποδίδει όλα τα κοινωνικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η χώρα, συνδέοντάς τους άρρηκτα με την ανεργία και την εγκληματικότητα.

Από την άλλη πλευρά, μέρος της βιβλιογραφίας θεωρεί πως η μετανάστευση δεν καθόρισε τον ρητορικό πυλώνα της Χρυσής Αυγής, καθώς δεν ασχολήθηκε με τις επιπτώσεις της στην οικονομία, όπως άλλα ακροδεξιά κόμματα, αντίθετα η ρητορική

της Χρυσής Αυγής οικοδομείται πάνω στην αναγκαιότητα διατήρησης της καθαρότητας της φυλής και του ελληνικού έθνους.

Οι έρευνες και οι μελέτες που αναφέρθηκαν ανωτέρω προκειμένου να οικοδομηθεί το προφίλ του ψηφοφόρου που προτιμά την ακροδεξιά έδειξαν ομόφωνα πως η ψήφος στην ακροδεξιά συσχετίζεται άμεσα με το επίπεδο εκπαίδευσης, όσο πιο χαμηλό τόσο πιο εγγύτερα στην ακροδεξιά. Όσον αφορά τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά της ψήφου μεγαλύτερη απήχηση έχει σε νεαρές ηλικίες, σε αγρότες, αυτοαπασχολούμενους και σε απασχολούμενους στον ιδιωτικό τομέα, ενώ αμφισβήτηση εγείρεται γύρω από την προτίμηση βάσει φύλου καθώς ευρήματα έρευνας δείχνουν πως και γυναίκες τείνουν να προτιμούν την Χρυσή Αυγή, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Έρευνα τονίζει πως τα κοινωνικοδημογραφικά χαρακτηριστικά δεν αρκούν για να γίνει αντιληπτό το προφίλ των ψηφοφόρων της Χρυσής Αυγής, αλλά πρέπει να διερευνώνται οι στάσεις και οι αντιλήψεις, των οποίων η συνάρτηση με την ακροδεξιά είναι θετική. Συγκεκριμένα, όσοι αποδοκιμάζουν την Κυβέρνηση, το πολιτικό σύστημα και τη λειτουργία του πολιτεύματος, σε συνδυασμό με την αυτοτοποθέτησή τους όλο και πιο δεξιά στην ιδεολογική κλίμακα Αριστεράς – Δεξιάς κι όσοι διακατέχονται από αντιευρωπαϊκές ιδέες είναι ψηφοφόροι ή πιθανοί ψηφοφόροι της Χρυσής Αυγής.

Στον ίσκιο κάθε κράτους δικαίου βρίσκονται εδραιωμένες αντιδημοκρατικές δομές εξουσίας, τις οποίες η κρίση τις θρέφει και της φέρνει στην επιφάνεια. Η οικονομική κρίση, το έλλειμμα εμπιστοσύνης σε θεσμούς και στη Δημοκρατία, η έξαρση του μεταναστευτικού αποτελούν το λίπασμα για το βαθύ κράτος, το οποίο έχει τις βάσεις του στον 20^ο αιώνα.

Η απότομη έκρηξη της Χρυσής Αυγής αποδόθηκε απλουστευτικά στην οικονομική κρίση, στην οργή των πολιτών για την υφιστάμενη κατάσταση και κυρίως στην άγνοια των ψηφοφόρων για το πραγματικό πρόσωπο της Χρυσής Αυγής. Αναμφισβήτητα η οικονομική κατάσταση της χώρας, τα μέτρα λιτότητας, η πτώση του βιοτικού επιπέδου λόγω της οικονομικής δυσπραγίας, η τεράστια αύξηση της ανεργίας, η απογοήτευση του εκλογικού σώματος από την υφιστάμενη κατάσταση είναι παράγοντες που συντέλεσαν στην άνοδο της Χρυσής Αυγής

Από την βιβλιογραφία διαφαίνεται πως τα αίτια που οδήγησαν στην άνοδο της Χρυσής Αυγής δεν είναι μονοδιάστατα, αντίθετα υπογραμμίζει πως για την εξήγηση του φαινομένου χρειάζεται μία πολύπλοκη οπτική τόσο σε θέματα κοινωνικά, οικονομικά, όσο και σε ιδεολογικά.

Οι επικρατούσες θεωρίες ως προς την άνοδο της Χρυσής Αυγής στην ελληνική πολιτική σκηνή επικεντρώνονται στην ελληνική κρίση, στην ιδεολογία και στη μετανάστευση. Συγκεκριμένα, μελετητές θεωρούν πως η ελληνική κρίση χρέους είχε άμεσα αποτελέσματα στο πολιτικό σύστημα, καθώς η κρατική ανικανότητα επίλυσης της κρίσης, απονομιμοποίησε το υφιστάμενο κρατικό σύστημα, και η κρίση χρέους μετεξελίχθηκε σε βαθιά πολιτική κρίση, ανοίγοντας τον δρόμο σε εξτρεμιστικά κόμματα, όπως αυτό της Χρυσής Αυγής.

Ωστόσο, η νομιμοποίηση ακροδεξιών ιδεών και η ανοχή της κοινωνίας, του πολιτικού συστήματος και των θεσμών σε αυτό το φαινόμενο αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο για τα υψηλά ποσοστά της Χρυσής Αυγής. Η προβολή ακροδεξιών ιδεών, η προσκόλληση στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και ο φόβος αφελληνισμού, η αναπροσαρμογή της έννοιας της εθνοφροσύνης, αλλά και η εκλογική ήττα του ΛΑ.Ο.Σ. λόγω της συμμετοχής του σε κυβέρνηση συνασπισμού αποτέλεσαν το έναυσμα της ανόδου της Χρυσής Αυγής.

Επίσης η κρίση προς το πολιτικό σύστημα, ο πολιτικός κυνισμός που έχει επιφέρει η γενικότερη κρίση εντείνει την επιρροή σε κόμματα τα οποία με ισχυρή ρητορική, αυτοχαρακτηρίζονται ως πατριωτικά κι ως αντι-συστημικά, αντι-μνημονιακά. Έτσι η Χρυσή Αυγή πατώντας στα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας, κατάφερε να ορθοποδήσει.

Γινόταν συνεχώς λόγος για «παραστρατημένη ψήφο», για ψήφο διαμαρτυρίας κι άγνοιας. Αυτό το μοτίβο, θα μπορούσε να δικαιολογηθεί στις πρώτες εκλογικές αναμετρήσεις. Έπειτα από το ποσοστό που συγκέντρωσε η Χρυσή Αυγή στις εκλογές του 2012 τα ΜΜΕ συνεχώς ασχολούνταν μαζί της και ταυτόχρονα την απέκλειαν από τον δημόσιο διάλογο. Τεκμηρίωναν τη ναζιστική της φύση, έδειχναν τον στρατιωτικό τρόπο οργάνωσής της. Επίσης, οι επιθέσεις σε μετανάστες, οι προπηλακισμοί στο Κοινοβούλιο, η επίθεση στο ΠΑΜΕ και κυρίως η δολοφονία του Φύσσα, είναι γεγονότα που καλύφθηκαν από τα ΜΜΕ. Επομένως, ο μύθος της παραστρατημένης ψήφου δεν νοείται στις εκλογές που ακολούθησαν. Συμπεραίνεται, λοιπόν, ότι η βία

που χρησιμοποιεί η Χρυσή Αυγή και είναι γνωστή στους ψηφοφόρους της και είναι επιθυμητή από αυτούς.

Ένας ακόμη παράγοντας που θεωρείται από μέρος της βιβλιογραφίας ότι επηρέασε τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής υπήρξε το μεταναστευτικό ζήτημα. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η αδυναμία κρατικής διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου τη δεκαετία του 2000, έδωσε το βήμα στη Χρυσή Αυγή να δράσει στην Αθήνα, σημειώνοντας σχετικά μεγάλα ποσοστά σε περιοχές της Αθήνας και του Πειραιά που είχαν έντονη παρουσία μεταναστών ή προσφύγων.

Αναφορικά με το μεταναστευτικό, θα ήταν απλοϊκό να αποδιδόταν η αιτία της ανόδου της Χρυσής Αυγής σε αυτό. Η Ελλάδα έχει αντιμετωπίσει μεγάλες εισροές μεταναστών από την δεκαετία του '90, έπειτα από την πτώση του σοβιετικού μπλοκ. Η κρατική αδράνεια ως προς την τακτοποίηση του φαινομένου, η υποπολιτικοποίηση του θέματος, η μεγάλη σύγκλιση των κομματικών θέσεων επί του μεταναστευτικού, η ασφαλειοκεντρική διαχείριση του, η εργασιοκεντρική και η προσωρινή διευθέτηση του καθεστώτος διαμονής έχουν ως συνέπεια την καλλιέργεια ενός ρατσισμού που πήγασε από τις αδυναμίες των κρατικών δομών και ενός αισθήματος μη ανοχής της κατάστασης. Επιπλέον, ο ρητορικός λόγος των δεξιών κυβερνήσεων, αλλά και του ΠΑΣΟΚ, συνέκλινε σημαντικά ως προς τη διαχείριση της μετανάστευσης. Ειδικά στους κόλπους της ΝΔ διακρίνονται ακροδεξιές ιδέες και πρακτικές ως προς την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού ζητήματος. Αυτού του είδους η αντιμετώπιση αποτελεί πόλο έλξης για ψηφοφόρους που τείνουν προς την ακροδεξιά.

Το μεταναστευτικό ως θέμα στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα υποπολιτικοποιημένο. Ωστόσο, η ρατσιστική ρητορική "απολαμβάνει" ιδιαίτερης απήχησης. Η αδράνεια του πολιτικού συστήματος προς το μεταναστευτικό ζήτημα έχει νομιμοποιήσει το αίσθημα της ξеноφοβίας. Η ακροδεξιά τείνει να χρησιμοποιεί το μεταναστευτικό ζήτημα, ώστε να καρπωθεί αυξημένα εκλογικά ποσοστά. Στην ελληνική περίπτωση το ζήτημα της μετανάστευσης κληροδοτήθηκε στην Χρυσή Αυγή από το ΛΑ.Ο.Σ. Ωστόσο, το 2012 όπου συντελέστηκε η ραγδαία άνοδος της Χρυσής Αυγής δεν υπάρχει κάποια μεγάλη εισδοχή μεταναστών για να μπορέσει να πυροδοτήσει αυτήν την άνοδο ή να την εξηγήσει.

Η ρητορική της Χρυσής Αυγής είχε στο επίκεντρό της το σαθρό σύστημα, την ανωτερότητα της ιδεολογίας της και την υπεράσπιση του έθνους. Στόχος της να

προστατευθεί το έθνος και να «ξεβρομίσει ο τόπος», όχι μόνο από τους μετανάστες, αλλά εν γένει από τους εχθρούς. Ο αντιμεταναστευτικός λόγος είναι η πρόσοψη του ακροδεξιού μορφώματος, το οποίο τρέφεται κι ανασαίνει με την ιδέα της εκάστοτε απειλής. Επινοεί απειλές πατώντας στα κοινωνικά αδιέξοδα των ανθρώπων, δημιουργώντας ένα αίσθημα ανασφάλειας και ξενοφοβίας σε συνδυασμό με έντονες ρατσιστικές πρακτικές.

Η μεγάλη απήχηση της Χρυσής Αυγής δεν εμφανίζεται στα νησιά του Βορείου Αιγαίου, όπου αποτελούν εστίες εισροής και διαμονής της πλειονότητας των ροών που καταφθάνουν, αλλά στην Πελοπόννησο και ειδικά στην Λακωνία. Μάλιστα, στο Βόρειο Αιγαίο σε τοπικό επίπεδο δεν υπήρξε ούτε υποψηφιότητα από εκπρόσωπο της Χρυσής Αυγής σε εκλογές.

Η Χρυσή Αυγή δεν ανήλθε λόγω του μεταναστευτικού φαινομένου, ούτε εδραιώθηκε στην ελληνική πολιτική σκηνή λόγω των αντιμεταναστευτικών της πιστεύω. Το μεταναστευτικό ζήτημα, όπως και η οικονομική κρίση αποτέλεσαν το πρόσχημα της ανόδου και κατέδειξαν ακριβώς πόσο στέρεα είχε ριζώσει ο δεξιός εξτρεμισμός στην ελληνική κοινωνία .

Η ψήφος στη Χρυσή Αυγή φαίνεται να είναι συνειδητή και να εκφράζει την αποδοκιμασία προς το πολιτικό σύστημα, αλλά ταυτόχρονα θέτει υπόνοιες ότι στο εκλογικό σώμα υπάρχει ένα ακροδεξιό απόθεμα, το οποίο είχε εκφραστεί μέσω των προηγούμενων ακροδεξιών κομμάτων και περίμενε τις κατάλληλες συνθήκες για να βρει πιο εύκολη ανταπόκριση στη κοινή γνώμη εκ νέου.

Η διαιρετική τομή που στιγματίσει την Ελλάδα, είναι αναμφίβολα η Εθnikοφροσύνη και η μη εθnikοφροσύνη, η οποία μέχρι και σήμερα φαίνεται να επιδρά στο κομματικό σύστημα αφού η Χρυσή Αυγή, όντας ένα κόμμα της δεκαετίας του '90 απαντά στα ιδεώδη της εθnikοφροσύνης και στις αναπροσαρμογές της έννοιας αυτής. Η εθnikοφροσύνη στην ελληνική ιστορία προέκυψε από τους εθnikούς διχασμούς, την μεταξική δικτατορία, τα φασιστικά ιδεολογήματα που γεννήθηκαν στην διάρκεια της κατοχής και οδήγησαν την χώρα στον εμφύλιο και τον διαχωρισμό των Ελλήνων σε εθnikόφρονους και αντιφρονούντες, δηλητηριάζοντας το κοινωνικό σώμα με αποκορύφωμα την επιβολή Χούντας, ενισχύοντας την ιδεολογική διχοτόμηση της χώρας.

Η συνέχεια που παρατηρείται εντός της κομματικής οικογένειας της ακροδεξιάς, η κρυστάλλωση της εθνικοφροσύνης ως εθνική ιδεολογία, η νομιμοποίηση του ακροδεξιού λόγου και η αποδοχή των ιδεών και των πρακτικών της Χρυσής Αυγής επί σειρά ετών, σε συνδυασμό με την οικονομική, πολιτική και αξιακή κρίση οδηγούν στο συμπέρασμα πως η άνοδος της Χρυσής Αυγής είναι απότοκος όλων των παραπάνω.

Στόχος της εργασίας αυτής ήταν να συγκεντρώσει στοιχεία προκειμένου να απορρίψει την θεωρία περί συσχέτισης μετανάστευσης και Χρυσής Αυγής. Το μεταναστευτικό ζήτημα μπορεί να αποτέλεσε αφορμή για παροδική ψήφο προς τη Χρυσή Αυγή, ωστόσο δεν πρέπει να θεωρείται καταλυτικός παράγοντας. Η εργασία αυτή τονίζει πως ιδεολογικά στοιχεία «καλά ριζωμένα» εντός της ελληνικής κοινωνίας οφείλονται για την άνοδο αυτού του κόμματος, το οποίο στηριζόμενο στην κρίση μπόρεσε να ορθοποδήσει.

Μελετώντας την παραπάνω βιβλιογραφία και αρθρογραφία, ανακαλύπτεται η απουσία ποικίλων μελετών που να σχετίζεται σε συγκρίσεις της μεταναστευτικής ρητορικής και πρακτικής μεταξύ ΛΑ.Ο.Σ. και Χρυσής Αυγής, αλλά και εν γένει συγκρίσεις μεταξύ των κομμάτων της ίδιας ή διαφορετικής οικογένειας. Αυτού του είδους οι συγκρίσεις θα έδιναν την δυνατότητα να ελέγξουμε το πόσο η *μετανάστευση* έχει επηρεάσει την ελληνική κοινωνία, αλλά και να διερευνηθούν οι συγκλίσεις και αποκλίσεις εντός των διαφόρων κομματικών οικογενειών ως προς την θέση τους επί του μεταναστευτικού ζητήματος.

Η χρησιμότητα της παρούσας εργασίας στον επιστημονικό τομέα έγκειται στο γεγονός πως παρόλο που τα ποσοστά της Χρυσής Αυγής έπεσαν αισθητά στις εκλογές του 2019, ο κίνδυνος αναζωπύρωσης της ακροδεξιάς ρητορικής μίσους και βίας ελλοχεύει. Δεν αρκεί μόνο η καταδίκη της Χρυσής Αυγής για να απαλλαγεί ο τόπος από αυτού του είδους την ιδεολογία. Οι ακροδεξιές ιδέες μεταλλάσσονται σε νέα σχήματα πολιτικά και καλύπτονται υπό έναν μανδύα λεκτικής ωραιοποίησης των ακραίων ιδεολογημάτων και των σκοτεινών κινήτρων που εκπροσωπούν. Πρέπει να καταστεί σαφές πως η άνοδος της Χρυσής Αυγής και εν γένει της ακροδεξιάς δεν μπορεί να μελετάται αποκομμένη από την παράδοση της ελληνικής ιστορίας. Αντίθετα, η Χρυσή Αυγή αποτελεί τον απότοκο των παγιωμένων αντιλήψεων, των σταθερών που έχουν παγιωθεί στην ελληνική κοινωνία από τους αλληπάλληλους

διχασμούς που συντελούνται κατά την ελληνική ιστορία και μόνο υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να εξεταστεί η άνοδος της Χρυσής Αυγής, αλλά και των επόμενων εκφραστών της ακροδεξιάς οικογένειας.

Βιβλιογραφία

Βρεττού Α. (2013). *Αρσενικός εθνικισμός σ' ένα «καθαρό» κράτος. Η περίπτωση της Χρυσής Αυγής. (Μια κοινωνιο-ψυχολογική προσέγγιση)* [μεταπτυχιακή εργασία]. Κόρινθος: Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

Γεωργιάδου, Β. (2004). *“Η εκλογική κοινωνιολογία της ακροδεξιάς ψήφου”*. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τομ. 12.

Γεωργιάδου, Β. (2008). *Η Άκρα Δεξιά και οι συνέπειες της συναίνεσης: Δανία, Νορβηγία, Ολλανδία, Ελβετία, Αυστρία, Γερμανία*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

Γεωργιάδου, Β. – Καφέ, Α. (2018). *Εκλογική Συμπεριφορά*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Γεωργιάδου, Β. (2019). *Η κατάσταση της Άκρας Δεξιάς στην Ελλάδα: Ιστορικό φόντο και πρόσφατες εξελίξεις*. Βόννη: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Δοξιάδης, Κ. (2013) *Ο πολιτικός λόγος στην σύγχρονη Ελλάδα*. Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, κείμενα εργασίας: 1.

Καφέ Α. – Γεωργιάδου, Β. – Λιαλιούτη Ζ. (2018). *“Βία κατά μεταναστών στην Ελλάδα. Μια νέα βάση δεδομένων για το ρεπερτόριο δράσης ακροδεξιών ομάδων (1991-2017)”*. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας* Τομ. 37.

Καψάλης, Α. (2018). *Μετανάστες εργάτες στην Ελλάδα: Εργασιακές σχέσεις και μεταναστευτική πολιτική στην εποχή των μνημονίων*, Αθήνα: Εκδόσεις Τόπος.

Καψάλης, Α. (2020). *Τα ελληνικά συνδικάτα μπροστά στην πρόκληση των σύγχρονων μεταναστευτικών ροών*. ΙΝΕ – ΓΣΕΕ: Παρατηρητήριο Οικονομικών και κοινωνικών εξελίξεων.

Μανιαδάκη Α. – Ναστούλη Α. (2018). *Η Κοινή Δήλωση ΕΕ – Τουρκίας για την επανεισδοχή των παράτυπων μεταναστών: Νομική ισχύς, εφαρμογές και κωλύματα*, Αθήνα: Ευρωπαϊκό Κέντρο Αριστείας Jean Monnet.

Παπαϊωάννου, Κ. (2014). *Ας μιλήσουμε καθαρά για την Ακροδεξιά*. Αθήνα : Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Friedrich-Ebert-Stiftung.

Παπαπαύλου, Δ. (2018). *Το μεταναστευτικό-προσφυγικό ζήτημα στο λόγο των πολιτικών κομμάτων (2009-2016)* [μεταπτυχιακή Εργασία] Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Παπαστεργίου Β. – Τάκου, Ε. (2013) *Η μετανάστευση στην Ελλάδα: Έντεκα μύθοι και περισσότερες αλήθειες*. Αθήνα/ Βρυξέλλες: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ

Παντελίδου – Μαλούτα , Μ. (2012). *Πολιτική Συμπεριφορά. Θεωρία, Έρευνα και Ελληνική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας

Παρασκευά – Βελουδογιάννη, Δ. (2015) *Ο Εχθρός, το Αίμα και ο Τιμωρός: Αναλύοντας δεκατρείς λόγους του «Αρχηγού» της Χρυσής Αυγής*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος

Τεπέρογλου, Ε. (2008). *Οι ευρωεκλογές στην Ελλάδα* (διδακτορική διατριβή) Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Τεπέρογλου, Ε. (2016). *Οι άλλες «εθνικές» εκλογές. Αναλύοντας τις Ευρωεκλογές στην Ελλάδα 1981-2014*. [Προλογικά σημειώματα : Hermann Schmitt – Ηλίας Νικολακόπουλος] Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση.

Συλλογικό έργο (2014). *2012: Ο διπλός εκλογικός σεισμός* [Επιμ. Βούλγαρης Ι. – Νικολακόπουλος Η.]. Αθήνα: Εκδόσεις Θεμέλιο

Υφαντής, Κ. (2014). *Η Ευρώπη φοβάται την Ευρώπη ; Μία αποτίμηση του εκλογικού αποτελέσματος των ευρωεκλογών του 2014*. Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Φίγγου Ε., Μυλοπούλου Ι. & Μπιρμπίλη-Καραλέκα Α. (2013). *Κατασκευές της ιδεολογικής ακρότητας και «μειονοτικοποίηση» στην προεκλογική ρητορική του ακροδεξιού κόμματος «Χρυσή Αυγή»*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Φραγκουδάκη, Α. (2013). *Ο εθνικισμός και η άνοδος της ακροδεξιάς*. Αθήνα : Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

- Χαλκιοπούλου, Δ. – Βασιλοπούλου, Σ. (2015). *Η εθνικιστική λύση της Χρυσής Αυγής: Κρίση έθνους – κράτους και άνοδος άκρας δεξιάς στην Ελλάδα* [Πρόλογος: Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης]. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο.
- Χριστόπουλος, Δ. (2014). *Το «βαθύ» κράτος στη σημερινή Ελλάδα και η Ακροδεξιά: Αστυνομία, δικαιοσύνη, στρατός και εκκλησία*. Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος/ Rosa Luxemburg Stiftung – Brussels Office.
- Ψαρράς, Δ. (2010). *Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη*. Αθήνα : Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Ψαρράς, Δ. (2012). *Η Μαύρη Βίβλος της Χρυσής Αυγής*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Ψαρράς, Δ. (2014). *Η Χρυσή Αυγή μπροστά στη δικαιοσύνη*, Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ - Παράρτημα Ελλάδας.
- Anastasopoulou, M.E. (2016). *The Political Discourse of Golden Dawn, 2009-2015 Systemicity and Antisystemicity*. Athens: Eliamep, working paper No 73/2016.
- Brinzer Hobolt, S., Wittrock, J.(2011). «The second-order election model revisited: An experimental test of vote choices in European Parliament elections» στο *Electoral Studies* , vol. 8 , issue 1.
- Heywood, A. (2006). *Εισαγωγή στην Πολιτική*[Μτφ: Γιώργος Καράμπελας]. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.
- Karyotis, G. (2012). *Securitization of Migration in Greece: Process, Motives, and Implications*. *International Political Sociology*, volume 6, issue 4.
- Meny, Y. (1995). *Συγκριτική Πολιτική. Οι δημοκρατίες: Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες, Ιταλία, Μεγάλη Βρετανία* [Μτφ- Επιμ. Παντελής Κυπριανός – Στάθης Μπάλιας, Εισαγωγή Γεράσιμος Μοσχονάς]. Τόμος Α'. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Melzer, R.& Serafin, S. (2014). *Ο Δεξιός εξτρεμισμός στην Ευρώπη* [ΜΤΦ : Ελίζα Παπαδάκη]. Αθήνα : Εκδόσεις Πόλις.
- Mayer, N. (2005). *Εκλογική Συμπεριφορά. Ιστορικές διαδρομές και μοντέλα ανάλυσης* [Μτφ- Επιμ.- Βιβλιογραφία: Χ. Βερναδάκης], Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.
- Roushas, R. (2014). *Understanding the electoral breakthrough of Golden Dawn in Greece A demand and supply perspective*. International Migration Institute (IMI), Oxford Department of International Development (QEH), University of Oxford, 3 Mansfield Road, Oxford OX1 3TB, UK, paper 83.

Saridakis, I. (2011). *Golden Dawn and the traits of extreme right-wing discourse*. University of Athens.

Taguieff, P.A.. (2012). *Ο νέος εθνικολαϊκισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο.

Ιστοσελίδες

Υπηρεσία Ασύλου. http://asylo.gov.gr/?page_id=414 (πρόσβαση 02.08.2020)

ΟΗΕ. https://www.unhcr.org/gr/wpcontent/uploads/sites/10/2017/10/2012_Migration_Asymylum_GR.pdf (πρόσβαση 02.08.2020)

Ίδρυμα της Βουλής
http://foundation.parliament.gr/VoulhFoundation/VoulhFoundationPortal/images/site_content/voulhFoundation/file/Ekpaideytika%20New/nazismos/0_8nazismos.pdf
(πρόσβαση 05.08.20)

Jailgoldendawn. <https://jailgoldendawn.com/η-δίκη/> (πρόσβαση 05.08.2020)

Iefimerida (2014) <http://www.iefimerida.gr/news/143621/ερευνα-προ-αυτό-είναι-το-προφίλ-των-ψηφοφόρων-της-χρυσής-αυγής> (πρόσβαση 12.09.20)

Public Issue (2015) <http://www.publicissue.gr/12020/koinwniko-profil-xa-9-2015/>
(πρόσβαση 12.09.18)

ΟΗΕ
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolStatusOfRefugees.aspx>
(πρόσβαση 14.09.2020)

Solomonmag (2019) <https://solomonmag.com/kinonia/pos-to-prosfigiko-egine-metanasteftiko/> (πρόσβαση 14.09.2020)

Curia (2017) <https://curia.gr/i-poreia-pros-ta-sintagmata-tou-1844-kai-1864-stin-ellada/> (πρόσβαση 14.09.2020)

Ινστιτούτο Πολιτισμού, Δημοκρατίας και Εκπαίδευσης (2020) <http://ipode.gr/wp-content/uploads/2020/04/typoi.pdf> (πρόσβαση 14.09.2020)

The conversation (2018) <https://theconversation.com/golden-dawn-how-the-greek-far-right-wrote-the-playbook-others-now-use-to-go-mainstream-100987> (πρόσβαση 16.09.2020)

- Έλληνες για την πατρίδα <https://www.ellhnes.net/> (πρόσβαση 16.09.2020)
- iefimerida.(2014) <https://www.iefimerida.gr/news/256403/44532-prosfyges-kai-metanastes-stin-ellada-se-poies-periohes-vriskontai-pinakas> (πρόσβαση 17.09.2020)
- Lawspot (2014) <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/nomos-4251-2014> (πρόσβαση 23.09.2020)
- Public Issue (2012) <https://www.publicissue.gr/2039/criterion/> (πρόσβαση 23.09.2020)
- Εφημερίδα των Συντακτών (2017) https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiomata/119015_i-islamofobia-stin-ellada
(πρόσβαση 24.09.2020)
- Χρυσή Αυγή (2017) <http://www.xrisiavgi.com/enimerosi/view/islamofobia-h-islamolagneia> (πρόσβαση 24.09.2020)
- Το βήμα (2012) <https://www.tovima.gr/2012/04/29/afieromata/o-fyreriskos-kai-ta-prwtopalikara-toy/> (πρόσβαση 24.09.2020)
- Iefimerida (2012) <https://www.iefimerida.gr/news/68975/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BC%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%8D%CF%83%CE%B7-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%BE%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%BF-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CE%BB%CE%B2%CE%B1%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CE%B5%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%BD%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BF> (πρόσβαση 24.09.2020)
- Ελευθεροτυπία (2013) <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=354923> (πρόσβαση 24.09.2020)
- Vice (2017) <https://www.vice.com/gr/article/kz8ewv/egw-o-la8rometanasths>
(πρόσβαση 24.09.2020)

Αυγή (2015) https://www.avgi.gr/politiki/157637_i-aktinografia-tis-psifoy-tis-hrysis-aygis (πρόσβαση 25.09.2020)

Ενθέματα (2015) <https://enthemata.wordpress.com/2015/09/27/veloudogianni/> (πρόσβαση 25.09.2020)

Ενθέματα (2012) <https://enthemata.wordpress.com/2012/07/01/agef/> (πρόσβαση 25.09.2020)

Ενθέματα (2015) <https://enthemata.wordpress.com/2015/10/04/699/> (πρόσβαση 25.09.2020)

Ενθέματα (2012) <https://enthemata.wordpress.com/2012/09/23/kouzelis-3/> (πρόσβαση 25.09.2020)

Iefimerida (2019) <https://www.iefimerida.gr/ekloges/hrysi-aygi-ta-ypsiloteraposostatis-ekloges-2019> (πρόσβαση 25.09.2020)

Jailgoldendawn (2015) <https://jailgoldendawn.com/2015/09/26/%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%87%CF%81%CF%85%CF%83%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CF%85%CE%B3%CE%AE%CF%82-%CE%B1%CE%BD%CE%AC-%CE%B3/>

Ellinas, A. (2013). The Rise of Golden Dawn: The New Face of the Far Right in Greece available at:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13608746.2013.782838> (accessed 17.09.2020)

Ford R.- Goodwin M.J. (2010). Angry White Men: Individual and Contextual Predictors of Support for the British National Party available at:

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1467-9248.2009.00829.x> (accessed 17.09.2020)

Ekström, M.- Patrona, M.- Thornborrow, J. (2018). Right-Wing Populism and the Dynamics of Style: A Discourse-Analytic Perspective on Mediated Political

Performances available at:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3219095 (accessed 17.09.2020)

Werts, H., Scheepers P., Lubbers M. (2012) Euro-scepticism and radical right-wing voting in Europe, 2002–2008: Social cleavages, socio-political attitudes and contextual characteristics determining voting for the radical right available at :

<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1465116512469287> (accessed 18.09.2020)

Roushas R. (2014) Understanding the Electoral Breakthrough of Golden Dawn in Greece: A Demand and Supply Perspective available at:

https://www.compas.ox.ac.uk/2014/wp-2014-112-roushas_golden_dawn_greece/